

Prisimenu padrikus vaizdus:

- blizgią vidinę riešo pusę;
- garą, kylantį iš šlapios kriauklės juokais įmetus jį įkaitusią keptuvę;
- spermos krešulius, besisukančius skylėje, kol vanduo nuplaus juos per visą aukštą namą žemyn;
- upę, neįtikimai srūvančią aukštupin, jos šniokščiančią bangą, apšviestą pustuzinio iš paskos besivejančių deglų;
- kitą upę, plačią ir pilką, stipraus vėjo sujudintą paviršių, slepiančią jos tėkmę;
- seniai atvėsusį vandenį vonioje už užrakintų durų.

To paskutinio iš tikrųjų nemačiau, bet tai, ką galiausiai prisimeni, ne visada yra tas pats, ką patyrei.

Mes gyvename laike – jis mus turi ir jis mus kuria – bet aš niekada nesijaučiau gerai jį suprantas. Nekalbu čia apie teorijas, aiškinančias, kaip jis išsilenkia ir grįžta atgal ar egzistuoja kitose paralelinėse plotmėse. Ne, aš turiu galvoje paprastą, kasdienį laiką, kuris, kaip mus tikina visų rūšių laikrodžiai, nuolat eina: tik tak, tik tak. Kas yra patikimiau nei sekundinė rodyklė? Vis dėlto ji nėra per žingsnį nepadedama mums suvokti laiko tęsimo. Vieni jausmai laiką pagreitina, kiti sulėtina, o kartais atrodo, kad jis dingsta – kol galop ateina akimirka, kai jis iš tiesų dingsta ir jau niekada nebesugrįžta.

Mokyklos metai manęs per daug nedomina ir aš nėra kiek jų nesiilgiu. Bet mokykla yra ta vieta, kur visa tai prasidėjo, taigi turiu trumpam sugrįžti prie keleto įsiminusių įvykių ir kai kurių apytikrių prisiminimų, kuriuos laikas perkeitė savaip. Jeigu jau nebesu tikras dėl praeities įvykių, pasikliausiu bent jau tais įspūdžiais, kuriuos tie įvykiai paliko. Tai daugiausia, ką galiu padaryti.

Mes buvome trys, ir dabar jis tapo ketvirtas. Nesitikėjome, kad dar kas nors prisidės prie mūsų glaudžios trijulės: grupuočių ir porų era buvo seniai praeityje ir mes jau svajojome, kaip atsisveikinę su mokykla žengsime į gyvenimą. Jis buvo vardu Adrianas Finas, aukštas drovus vaikas, kuris iš pradžių vaikščiojo nudelbęs akis ir užsisklendęs. Pirmas dvi dienas beveik nekreipėme į jį dėmesio: mūsų mokykloje nebuvo sutiktuvių tradicijos, juolab atvirkštinių baudžiamojų pobūdžio priėmimo ritualų, tad mes tik įsidėmėjome jo atsiradimą ir laukėme.

Mokytojai juo domėjosi labiau negu mes. Aiškinosi, kokie jo sugebėjimai ir drausmingumas, kokio lygio buvo ankstesnis lavinimas, tarsi būtų rengęsi skirti jam stipendiją. Trečią to rudens semestro rytą mums buvo Džo Hanto istorijos pamoka, to juokingai mielo su savo trijų dalių kostiumu senuko, kuris mokinius pamokoje drausmindavo palaikydamas pakankamo, bet ne kraštutinio nuobodulio atmosferą.

- O dabar, prisiminkite, buvau jums liepęs iš anksto pasiskaityti apie Henriko VIII viešpatavimą. - Kolinas, Aleksas ir aš susimirkčiojome, vildamiesi, kad klausimas, atskriejęs

kaip žvejo meškerės muselė, nenutūps vienam iš mūsų ant galvos. – Kas norėtų apibūdinti šį amžių? – Į šalį nukreiptus mūsų žvilgsnius jis suprato savaip. – Na, gal Maršalas. Kaip apibūdintumėt Henriko VIII viešpatavimą?

Mūsų smalsumą užgožė palengvėjimas, juolab kad Maršalas buvo atsargus nežiniukas, stokojantis tikro neišmanėlio išradingumo. Prieš nusistatydamas, ką atsakyti, jis bandydavo įspėti, kur slypi klausimo sudėtingumas.

– Būta neramumų, pone.

Neištvėrę nusivaipėm. Hantas pats vos susilaikė nešyptelėjęs.

– Gal galėtumėt paaiškinti smulkiau?

Maršalas lėtai linktelėjo, dar kiek pamastė ir ryžosi surizikuoti.

– Sakyčiau, būta didelių neramumų, pone.

– Pamėginkite jūs, Finai. Kas jums žinoma apie šį laikotarpį?

Naujokas sėdėjo eilėje priešais, kairiau nuo manęs. Jis, regis, neėmė domėn Maršalo paikiujimo.

– Deja, nedaug, pone. Bet esu girdėjęs teiginį, kad vienintelis abejonių nekeliantis bet kurio istorinio įvykio – netgi, pavyzdžiui, Pirmojo pasaulinio karo pradžios – apibūdinimas yra, kad „kažkas įvyko“.

– Nejaugi? Na, tokiu atveju man jau lyg nebeliktų darbo, ar ne? – Keliems pataikūnams pakikenus, senukas atleido mums už pradykinėtas atostogas ir prikimšo mūsų galvas faktų apie daugpatį karališkąjį budelį.

Per pertrauką susiradau Finą.

– Aš Tonis Vebsteris. – Jis įtariai žvilgtelėjo į mane. – Gerai tu čia Hantui su tuo teiginiu. – Atrodė, jis nesupranta, ką turiu galvoje. – Kad kažkas įvyko.

– A, taip. Labai nusivyliau, kad jis to neapsvarstė.

Toks jo atsakymas buvo netikėtas.

Prisimenu dar vieną detalę: mes trys, kaip savo bendrystės simbolį, laikrodžius nešiojome ciferblatu į riešo vidų. Tai, žinoma, buvo poza, bet gal ir kas nors daugiau. Laikas tarsi priklausydavo tau, netgi buvo tavo paslaptis. Mes tikėjomės, kad Adrianas pastebės mūsų ženklą ir paseks pavyzdžiu, bet jis to nepadarė.

Kiek vėliau tą dieną – o gal kitą – buvo dvi literatūros pamokos su Filu Diksonu, jaunu mokytoju, ką tik nužengusiu iš Kembridžo. Jis mėgo šiuolaikinius tekstus ir netikėtus iššūkius. „Gimimas, poravimasis ir mirtis“ – štai apie ką, kaip sako T. S. Eliotas, viskas sukasi. Ar kas turite ką pridurti?“ Kartą Šekspyro herojų jis palygino su Kirku Duglasu „Spartake“. Prisimenu, kaip mums aptarinėjant Tedo Hjuzo poeziją jis profesoriškai pakreipęs galvą sumurmėjo: „Žinoma, visiems rūpi, kas bus, kai jis pristigs gyvūnų.“ Kartais jis kreipdavosi į mus „džentelmenai“. Suprantama, mes jį dievinome.

Tą dieną jis išdalino mums eilėraščių be pavadinimo ir autoriaus pavardės, davė dešimt minučių jam patyrinėti, paskui ėmė klausinėti.

– Gal pradėsime nuo jūsų, Finai? Pasakykite savais žodžiais, apie ką šis eilėraštis?

Adrianas pakėlė akis nuo suolo.

- Apie Erosą ir Tanatą, pone.

- Ką gi, dėstykite toliau.

- Apie seksą ir mirtį, - tęsė Finas, tarsi graikiškai nebūtų supratę ne vien tik asilai paskutiniuose suoluose. - Arba meilę ir mirtį, jeigu jums taip labiau patinka. Kitaip tariant, apie erotinio principo susikirtimą su mirties principu. Ir to susikirtimo pasekmes, pone.

Aš turbūt atrodžiau toks pritrenktas, kad Diksonas sunerimo dėl mano būklės.

- Vebsteri, pateikite mums savo įžvalgų.

- Aš tiesiog maniau, kad tai eilėraštis apie liepsnotąją pelėdą, pone.

Štai kas, be viso kito, skyrė mus tris nuo mūsų naujojo draugo. Mes visada kvailiodavom, išskyrus tuos atvejus, kai būdavom rimti. O jis visada būdavo rimtas, išskyrus tuos atvejus, kai kvailiodavo. Ne iš karto tai supratome.

Adrianas leidosi įtraukiamas į mūsų grupę, nors nepripažino, kad to būtų siekęs. Gal ir nesiekė. Kaip ir nederino savo pažiūrų su mūsųškėmis. Per rytinę maldą jis kartu su visais giedodavo litanijas, nors mudu su Aleksu tikrai žiopčiodavome, o Kolinai, pasirinkęs pseudofanatiko įvaizdį, perdėtai įsijautęs baubdavo. Visi trys fizinio lavinimo užsiėmimus laikėme įslaptintu fašistiniu metodu mūsų seksualiniams impulsams slopinti. Adrianas įstojo į fechtavimo būrelį ir šokinėjo į aukštį. Mes visiškai neturėjome muzikinės klausos, o jis atėjo į mokyklą nešinas klarnetu. Kolinai smerkė šeimą, aš pašiepdavau politinę sistemą, Aleksas filosofiskai oponavo suvokiamos tikrovės prigimčiai, bet Adrianas savo pažiūrų neatskleisdavo - bent jau iš pradžių. Atrodė, kad jis viskuo tiki. Mes irgi tikėjome, bet tik tuo, kuo norėjome tikėti, o ne tuo, ką mums piršdavo. Vadindavome tai apvalančiu skepticizmu.

Mokykla buvo Londono centre, tad kasdien keliaudavome į ją iš savo skirtingų rajonų, nuo vienos kontrolės sistemos pereidami prie kitos. Tais laikais gyvenimas buvo aiškesnis: mažiau pinigų, jokių elektroninių įtaisų, madų diktato ar merginų. Nebuvo nieko, kas atitrauktų mus nuo žmogiškos ir sūniškos pareigos mokytis, laikyti egzaminus, pagal išsilavinimą susirasti darbą, o tada nusitiesti gyvenimo kelią, turiniu nežymiai pranokstantį nueitąjį tėvų, kurie, iš esmės jam pritardami, slapta lygino jį su savuoju, paprastesniu ir dėl to kokybiškesniu. Žinoma, apie tai niekada nebuvo kalbama: gerai išauklėtas anglų vidurinės klasės socialinis darvinizmas visada likdavo bežadis.

- Tie šikniai tėvai mane užknisa, - per vienus pirmadienio priešpiečius pasiskundė Kolinai. - Kai esi mažas, jie atrodo visai nieko, bet paskui supranti, kad jie tiesiog kaip...

- Kaip Henrikas VIII, Kolai? - pakišo mintį Adrianas. Mes jau buvome beįprantą prie jo ironijos, žinodami, kad ji gali atsigręžti ir į mus. Erzindamas arba ragindamas surimtėti, mane jis vadindavo Antoniu; Aleksas virsdavo Aleksandru, o į Koliną - nerasdamas kaip pailginti - kreipdavosi trumpiau - Kolai.

- Aš būčiau nieko prieš, jeigu tėvas turėtų šešias žmonas.

- Ir būtų neįtikėtinais turtingas.

- Ir jį tapytų Holbeinas.

- Ir jis pasiųstų popiežių velniop.

- Ar jie dėl ko nors konkrečiai užkniso? - paklausė Aleksas Kolino.

- Norėjau su jumis eiti į pramogų parką, o jie sako, kad savaitgalį dirbsim sode.

Teisybė, nusprendėme, tie šikniai užknisa. Adrianas klausėsi, bet, kaip paprastai, neprisidėjo prie mūsų smerkimo. Nors, kaip mums atrodė, turėjo tam daugiau pagrindo nei mes. Jo motina jau keleri metai buvo išėjusi iš namų ir palikusi tėtį vieną rūpintis Adrianu ir jo seserimi. Tai įvyko gerokai prieš tai, kai buvo pradėtas vartoti „vienišos motinos / tėvo“ terminas. Tada tai buvo vadinama „išsiskyrusia šeima“ ir Adrianas buvo vienintelis mūsų pažįstamas iš tokios šeimos. Tai, regis, turėjo sklidinai pripildyti jį egzistencinio įniršio, bet kažkodėl to nebuvo. Jis tvirtino mylįs savo motiną ir gerbiąs tėvą. Trise patyliukais aptarę jo atvejį priėjome tokią teorinę išvadą: šeimyninės laimės paslaptį sudaro ne jos pilnumas ar bent jau ne gyvenimas kartu su visais jos nariais. Atlikę šį tyrimą pavydėjome Adrianui dar smarkiau.

Tomis dienomis jautėmės taip, lyg būtume laikomi kokiam garde ir lauktume dienos, kai mus išleis į gyvenimą. Ir kai ta diena atėjo, mūsų gyvenimas – ir pats laikas – įgavo pagreitį. Ar mums galėjo ateiti į galvą, kad gyvenimas jau ir taip prasidėjęs ir kad jau spėta šio to pasiekti ir šį bei tą pagadinti? Ir kad mes buvome išleisti viso labo į erdvesnį gardą, kurio ribų išsyk neįžiūrėjome?

Tuo tarpu jautėmės išalkę knygų, sekso, kupini snobizmo ir anarchizmo. Visos politinės ir socialinės sistemos mums atrodė pagedusios ir vienintelė priimtina alternatyva buvo hedonistinis chaosas. Tačiau Adrianas žadino mūsų tikėjimą, kad gyvenimą įmanu tvarkyti protingai ir kad veiksmai turi būti principingi. Anksčiau mūsų grupelės filosofas buvo Aleksas. Jis buvo pasikaustęs labiau nei kiti du ir galėdavo, pavyzdžiui, netikėtai pareikšti: „Tai, apie ką neįmanoma kalbėti, reikia nutylėti.“ Kurį laiką tylomis pasvarstę šią idėją mudu su Kolinu nusišypsodavome ir kalbėdavome toliau. Prsidėjęs prie mūsų Adrianas išstūmė Aleksą iš jo pozicijos, arba, tikriau sakant, tapo naujuoju mūsų filosofu. Aleksas buvo skaitęs Raselą ir Vitgenšteiną, o Adrianas – Kamiu ir Nyčę. Aš buvau perskaitęs Džordžą Orvelą ir Oldą Hakslij. Kolinus buvo Bodlero ir Dostojevskio žinovas. Jeigu perdėjau, tai nesmarkiai.

Taip, be abejo, mes į viską žvelgėme iš aukšto – ar jaunystėje būna kitaip? Vartojome tokias sąvokas kaip *Weltanschauung*¹ ir *Sturm und Drang*², mėgdavome sakyti: „Filosofiniu požiūriu tai akivaizdu“, ir įtikinėjome vienas kitą, kad vaizduotei privalu būti nevaržomai. Mūsų tėvams viskas atrodė kitaip, jie įsivaizdavo savo vaikus kaip nekaltus kūdikius, netikėtai susidūrusius su žalinga įtaka. Taigi Kolino motina laikė mane savo sūnaus „juodoju angelu“, mano tėvas, užklupęs mane skaitantį *Komunistų partijos manifestą*, apkaltino Aleksą, o Alekso tėvai, radę pas sūnų brutalų amerikiečių kriminalinį detektyvą, bedė pirštu į Koliną. Ir taip toliau. Dėl sekso buvo tas pats. Tėvai manė, kad mes sugadinsime vienas kitą ir virsime kuo nors, ko jie labiausiai bijojo: nepagydomais masturbotojais, kerinčiais homoseksualais, begėdiškais ištvirkusiais plevėsomis. Juos šiurpino mūsų paaugliškos draugystės artumas, apiplėšimo pavojai traukiniuose, netinkamos rūšies merginų gundymai.

Vieną dieną senukas Džo Hantas, tarsi priimdamas ankstesnį Adriano iššūkį, paprašė mūsų pasvarstyti apie Pirmojo pasaulinio karo priežastis: tiksliau – hercogo Franso Ferdinando

nužudymą, nuo kurio viskas ir prasidėjo. Tuo metu dauguma mūsų buvome absoliutizmo šalininkai. Mes pripažinome tik Taip arba Ne, Pagyrimą arba Bausmę, Kaltumą arba Nekaltybę ir – kaip kad Maršalo atveju – Neramumus arba Didelius Neramumus. Mums patikdavo žaidimas, kuris baigdavosi pergale arba pralaimėjimu, bet ne lygiosiomis. Taigi kai kuriems iš mūsų serbų šaulys, kurio pavardė jau seniai išgaravo man iš galvos, buvo kaltas šimtu procentų: išbraukus jį iš lygties karas niekada nebūtų prasidėjęs. Kiti šimtu procentų kaltino istorines sąlygas, kurios priešiškas tautas atvedė į neišvengiamą susidūrimą: „Europa buvo sprogti pasiruošusi parako statinė“ ir panašiai. Dar didesni anarchistai, kaip Kolinai, tvirtino, kad viską lemia atsitiktinumas, kad pasaulyje viešpatauja nesiliaujanti sumaištis ir tik kažkoks primityvus instinktas kurti pasakas, išlikęs kaip neabejotina religijos atgyvena, ilgainiui suteikia menamą prasmę tam, kas galėjo ar negalėjo įvykti.

Hantas linktelėjo galvą pritardamas Kolino pastangoms pakirsti visa ko pamatus, tarsi liguistas netikėjimas būtų natūralus šalutinis paauglystės produktas, drabužis, iš kurio išaugama. Mokytojai ir tėvai vis įkyriai primindavo, kad jie patys kadaise buvo jauni, todėl žino, ką sako. Tai tik tam tikra fazė, nesiliaudavo tikinę. Tu iš jos išaugsi, gyvenimas tau parodys, kas yra tikrovė ir tikroviškumas. Tačiau tuo metu mes nenorėjome tikėti, kad jie kada nors buvo tokie kaip mes, ir tarėmės jaučiantys gyvenimą – ir tiesą, ir moralę, ir meną – kur kas giliau negu prisitaikėliai vyresnieji.

– Finai, jūs nieko nepasakėte. Juk pats pradėjote ridenti šį sniego kamuolį. Taigi, esate mūsų serbų šaulys. – Hantas patylėjo, leisdamas aliuzijai iš lėto nugulti. – Gal malonėsite pasidalinti su mumis savo mintimis?

– Aš nežinau, pone.

– Ko jūs nežinote?

– Na, tam tikra prasme aš negaliu žinoti to, ko aš nežinau. Filosofiniu požiūriu tai akivaizdu. – Jis trumpam nutilo ir mes vėl suabejojome, ar jis subtiliai šaiposi, ar kalba su rimtumu, pranokstančiu mus visus. – Nejaugi tas atsakingųjų ieškojimas nėra savotiškas išsisukinėjimas? Norime apkaltinti individą, kad visi kiti liktų nepakaltinami. Arba kaltiname istorinį procesą, atleidžiantį individus nuo kaltės. Arba tvirtiname, jog pasaulis yra anarchija ir chaosas, ir darome tą pačią išvadą. Man atrodo, kad esama – būta – ištisos grandinės individualių atsakomybių, būtinų tam įvykiui įvykti, bet ne tokios ilgos grandinės, kad visi galėtų kaltinti vienas kitą. Bet, žinoma, mano noras suversti kam nors atsakomybę veikia atspindi mano paties proto sanklodą, o ne padeda sąžiningai išnagrinėti įvykį. Tai juk viena iš pagrindinių istorijos problemų, ar ne, pone? Klausimas apie subjektyvų ir objektyvų vertinimą, apie tai, kad, norėdami suprasti istoriko mums pateikiamą istorinio fakto versiją, turime žinoti istoriko istoriją.

Klasėje viešpatavo tylą. Vis dėlto jis juokų nekrečia, nė trupučio.

Senukas Hantas žvilgtelėjo į laikrodį ir nusišypsojo.

– Finai, po penkerių metų aš išeinu į pensiją. Mielai parašysiu tau rekomendaciją, jeigu norėsi mane pakeisti. – Jis taip pat kalbėjo rimtai.

Vieną rytą buvome sukviesti direktoriaus, ir šis iškilmingu balsu, tausojamu ypatingiems atvejams, kai reikia paskelbti apie mokinio išmetimą ar sporto varžybų pralaimėjimą, pareiškė turįs pranešti liūdną žinią: šį savaitgalį mus palikęs Robsonas iš šeštosios tikslųjų mokslų klasės. Nustelbdamas kylantį nuostabos murmesį jis pridūrė, kad Robsono jaunystės žiedas nulūžo pačiame gražume, kad jo išėjimas yra visos mokyklos netektis ir kad mes visi simboliškai dalyvausime laidotuvėse. Pasakė viską, tik ne tai, ką norėjome žinoti: kodėl ir kaip, ir jeigu tai žmogžudystė, tai kas tai padarė.

- Erosas ir Tanatas, - pakomentavo tąsyk Adrianas prieš pamoką. - Tanatas ir vėl laimi.

- Robsonas - ne visai Eroso ir Tanato tema, - atkirto Aleksas. Kolinai ir aš linktelėjome pritardami. Mes žinojome, nes keletą metų jis mokėsi mūsų klasėje: ramus, be polėkio, nuoširdžiai nesidomintis menu, ramiai sau kinkuojantis ir nieko neužkabinantis. Dabar jis mus užkabino pagarsėjęs ankstyva savo mirtimi. Nieko sau jaunystės žiedas. Mūsų pažinotas Robsonas labiau panėšėjo į daržovę.

Niekas nekalbėjo nei apie ligą, nei kritimą nuo dviračio ar dujų sproгимą ir po kelių dienų mus pasiekė gandas (pavarde Braunai iš šeštosios tikslųjų mokslų klasės), kurio vyresnieji negalėjo ar nenorėjo viešinti. Robsonas, sužinojęs, kad jo mergina pastoja, pasikorė palėpėje ir dvi dienas jo niekas nerado.

- Niekada nebūčiau patikėjęs, kad jis mokės pasikarti.

- Jis iš tikslųjų mokslų klasės.

- Bet reikia surišti tam tikrą kilpą.

- Taip būna tik kine. Ir per oficialias egzekucijas. Tą galima padaryti ir su paprasčiausiu mazu. Tik ilgiau užtruks, kol uždusi.

- Kas ką mano apie jo merginą?

Apsvarstėme visus mums žinomus variantus: skaisti mergaitė (dabar jau ne), vulgari pardavėja, patyrusi vyresnio amžiaus moteris, kekšė su venerinių ligų bagažu. Svarstėme tol, kol Adrianas nukreipė mūsų dėmesį kitur.

- Kamiu sakė, kad savižudybė yra vienintelis tikras filosofinis klausimas.

- Išskyrus moralę, politiką, estetiką, tikrovės prigimtį ir kitus dalykus, - kaip kirviu nukirto Aleksas.

- Vienintelis *tikras*. Esminis klausimas, nuo kurio priklauso visi kiti.

Ilgai aptarinėję Robsono savižudybę padarėme išvadą, kad filosofine ją galima laikyti tik aritmetine šio termino prasme: vienu asmeniu padidinęs žmonijos narių skaičių, jis pajuto moralinę pareigą išsaugoti planetos skaičių pastovumą. Bet visais kitais atžvilgiais pripažinome, kad Robsonas išdavė mus, o kartu ir rimtą mąstymą. Jis pasielgė filosofiškai nepagrįstai, nuolaidžiaudamas savo silpnybėms, neskoningai: kitaip tariant, neteisingai. Na o atsisveikinimo laiške, kuriame, kaip sklandė gandas (tas pats Braunai), buvo parašyta: „Atleisk, mama“, jis, kaip mums atrodė, nepasinaudojo nepaprastai dėkinga švietėjiška galimybe.

Gal mes nebūtume buvę tokie žiaurūs Robsonui, jeigu ne viena esminė nepajudinama aplinkybė: Robsonas buvo mūsų bendraamžis ir vis dėlto ne tik sugebėjo slapta susirasti draugę, bet dar ir pasantykiauti su ja. Suknistas šiknius! Kodėl jis, o ne mes! Kodėl nė vienas iš mūsų net *nesėkmės* šioje srityje nebuvo patyrę! Kad ir pažeminti, bent jau būtume praturtinę savo išmanymą dar vienoje srityje, gavę progą pasigirti kad ir negatyvia patirtimi („Žinot, ką ji pasakė apie mane? „Spuoguotas ir žavus kaip sportbatis“). Iš didžiosios literatūros žinojome, kad Meilė nebūna be Kančios ir su džiaugsmu būtume pasirinkę Kančios kelią, jeigu tik būtume nujautę ar netgi tikėjęsi pelnytai sutiksią jame Meilę.

Tai buvo viena iš mūsų baimių: kad gyvenimas pasirodys esąs ne toks kaip Literatūra. Kad ir mūsų tėvai – argi jie panašūs į Literatūros herojus? Geriausiu atveju jie galėjo pretenduoti į stebėtojus ir žiūrovus, sudarančius galinę visuomenės scenos dekoraciją, kurios fone reiškiasi tai, kas tikra, nemeluota ir svarbu. Kas būtų? Ogi viskas, apie ką kalbama Literatūroje: meilė, seksas, taurumas, draugystė, kančia, išdavystė, neištikimybė, gėris ir blogis, didvyriškumas ir niekšybė, kaltė ir nekaltė, troškimas, jėga, teisingumas, revoliucija, karas, tėvai ir sūnūs, motinos ir dukterys, individas prieš visuomenę, sėkmė ir žlugimas, žmogžudystė, savižudybė, mirtis, Dievas. Ir liepsnotosios pelėdos. Be abejo, skaitėme ir kitokios literatūros – teorinės, savireferentinės, ašaringos autobiografinės, bet tai tik tuščias smaukymasis. Tikroji literatūra bylojo psichologinę, emocinę ir socialinę tiesą, kurią savo veiksmais ir apmąstymais teigė jos personažai; romano charakteriai vystėsi laike. Taip bent mums aiškino Filas Diksonas. Ir vienintelis žmogus – išskyrus Robsoną – kurio gyvenimas bent iš tolo buvo vertas romano, buvo Adrianas.

– Kodėl tavo mama paliko tėtį?

– Aš gerai nežinau.

– Ar mama turėjo kitą?

– Ar ji įstatė jam ragus?

– Ar tėtis turėjo meilužę?

– Nežinau. Jie sakė, kai paaugsiu, viską suprasiu.

– Jie visada taip žada. O kodėl nepaaiškinus to *dabar*, štai ko aš noriu paklausti. – Nors niekada to taip ir nepaklausiau. Be to, mūsų namuose, kiek žinojau, nors ir apmaudu, jokių paslapčių, deja, nebuvo.

– Gal tavo mama susirado jauną meilužį?

– Iš kur aš galiu žinoti? Aš niekada pas ją nebuvau. Ji visada pati atvažiuoja į Londoną.

Beviltiška. Romane Adrianas nebūtų taikstęsis su jam primesta padėtimi. Kas iš to, kad jo gyvenimas vertas aprašymo, jeigu personažas nesielgia taip, kaip knygoje? Adrianui derėjo šnipinėti arba, susitaupius iš kišenpinigių, pasisamdyti detektyvą. Gal net mes visi keturi būtume išsirengę į Tiesos Paiešką. O gal tai būtų panašu ne tiek į literatūrą, kiek į vaikišką pasakaitę?

Per tų metų paskutinę istorijos pamoką senukas Hantas, savo apsnūdusius mokinius pervedęs per Tiudorų ir Stiuartų, Viktorijos ir Eduardų epochas, per imperijos pakilimą ir po to sekusį

nuosmukį, pasiūlė mums pažvelgti atgal į tuos praėjusius amžius ir pamėginti padaryti išvadas.

– Galėtum pradėti nuo tariamai paprasto klausimo: kas yra Istorija? Ką galėtumėte pasakyti, Vebsteri?

– Istorija yra nugalėtojų melas, – išdrožiau kiek pasiskubinęs.

– Taip, labai bijojau, kad taip pasakysit. Tik reikia pridurti, jog tai ir nugalėtojų saviapgaulė. Simpsonai?

Kolinas buvo geriau pasiruošęs nei aš.

– Istorija yra sumuštinis su žaliais svogūnais, pone.

– Kodėl?

– Todėl, kad kartojasi, pone. Raugėja. Per šiuos metus mes ne kartą tai matėme. Ta pati sena pasaka, tas pats svyravimas tarp tironijos ir maišto, karo ir taikos, gerovės ir skurdo.

– Vargu ar šitiek tilptų į sumuštinį, kaip manote?

Mes juokėmės ilgiau negu reikėjo, apimti trimestro pabaigos isterijos.

– Finai?

– Istorija yra žinomybė, atsirandanti atminties netobulumų ir dokumentų netikslumų susikirtimo taške.

– Tikrai? Kas taip pasakė?

– Lagranžas, pone. Patrikas Lagranžas. Prancūzas.

– Kad prancūzas, abejonių nekyla. Gal malonėtumėt duoti pavyzdį?

– Robsono savižudybė, pone.

Pasigirdo įkvepiamo oro ir nejučia pasisukusių galvų šnaresys. Tačiau Hantas, kaip ir kiti mokytojai, leisdavo Adrianui daugiau negu kitiems. Kai kuris nors iš mūsų mėgindavo taip padaryti, provokacija būdavo atmetama kaip vaikiškas cinizmas – kaip dar vienas dalykas, iš kurio išaugama. Adriano provokacijos kažkodėl buvo vertinamos kaip negrabūs bandymai rasti tiesą.

– Ką bendro ji turi su mūsų tema?

– Tai istorinis įvykis, pone, tik nedidelis. Tačiau nesenas. Tad jį dera suvokti kaip istoriją. Mes žinome, kad jis mirė, žinome, kad turėjo merginą, žinome, kad ji nėščia, ar bent jau buvo. Ką dar mes turime? Vienui vieną dokumentą, savižudžio atsisveikinimo laišką, kuriame parašyta: „Atleisk, mama“, bent jau kaip tvirtina Braunas. Ar tas laiškas vis dar egzistuoja? Ar jis buvo sunaikintas? Ar Robsonas, be šių akivaizdžių motyvų, turėjo ir kitokių? Kokios jis buvo psichinės būklės? Ar galime būti tikri, kad vaikas jo? Mes to nežinome, netgi dabar, kai tai ką tik įvyko. Tai kaip kas nors galėtų parašyti Robsono istoriją po penkiasdešimties metų, kai jo tėvai bus mirę, o jo mergina dingusi ir šiaip ar taip nenorinti jo prisiminti? Ar suprantate, koks čia dalykas, pone?

Sužiurome į Hantą, ar šį kartą Adrianas nebus nužengęs per toli. Tas vienas žodis „nėščia“ pakibo ore tarsi kreidos dulkės. O dėl drąsaus spėjimo apie kitą galimą tėvystės variantą, apie raguotąjį moksleivį Robsoną... Po kurio laiko mokytojas atsakė.

– Aš suprantu, koks čia dalykas, Finai. Bet, manau, jūs neįvertinate istorijos. Ir kartu istorikų. Argumento dėlei tarkime, kad vargšas Robsonas yra istorinio dėmesio objektas. Istorikams

visada trūkdavo tiesioginių įrodymų. Jie su tuo jau susigyvenę. Ir nepamirškite, kad šiuo atveju būtų buvęs atliktas tyrimas ir juo remiantis parašyta tyrėjo ataskaita. Galbūt Robsonas paliko dienoraštį ar rašytų laiškų, kam nors skambino ir tų pokalbių turinys yra žinomas. Tėvai atsakytų į gautus užuojautos laiškus. Ir praėjus penkiasdešimčiai metų, esant dabartinei gyvenimo trukmei, vis dar atsirastų vienas kitas jo bendramokslis, galintis duoti interviu. Padėtis nebūtų tokia beviltiška, kaip jūs įsivaizduojate.

- Tačiau niekas negali atstoti paties Robsono liudijimo, pone.

- Tam tikra prasme taip. Tačiau paties dalyvio aiškinimą istorikams taip pat dera vertinti su tam tikra doze skepsio. Didžiausią įtarimą dažnai kelia tai, kad tie pareiškimai daromi su atodaira į ateitį.

- Jūs geriau išmanote, pone.

- Ir apie psichinę būklę dažnai sprendžiama iš poelgių. Tironas retai siunčia ranka rašytą nurodymą atsikratyti priešo.

- Jūs geriau išmanote, pone.

- Be abejo.

Ar jūdviejų žodžiai buvo būtent tokie? Beveik tikra, kad ne. Tokius tepajėgiu prisiminti.

Mes baigėme mokyklą, pasižadėjome draugauti visą gyvenimą ir nuėjome skirtingais keliais. Adrianas, kaip visi ir tikėjosi, gavo stipendiją mokytis Kembridže. Aš studijavau istoriją Bristolyje, Kolinus išvažiavo į Saseksą, o Aleksas užsiėmė tėvo verslu. Mes rašėme vieni kitiems laiškus, kaip tais laikais darė visi, net jaunimas. Tačiau neturėjome patirties, kaip tai daryti, todėl išdidžios savimonės demonstravimas dažnai užgoždavo turinio svarbą. Pradėti laišką „Atsakydamas į paties 17-os dienos epistolę“ kurį laiką atrodė visai sąmojinga.

Prisiekėme susitikti kiekvieną kartą, kai mūsų trijulė, studijuojanti universitete, parvažiuos namo atostogų. Deja, tai ne visada pavykdavo. O laiškų rašymas vienas kitam buvo geriausias mūsų santykių raidos patikrinimas. Senoji trijulė vienas kitam rašė rečiau ir ne taip noriai negu Adrianui. Mums reikėjo jo dėmesio, jo pritarimo; stengėmės jam įsiteikti, jam pirmam išpasakodavome savo istorijas; kiekvienas tarėmės esantis – ir vertas būti – jam visų artimiausias. Ir nors patys susiradome naujų draugų, buvome įsitikinę, kad Adrianas nesusirado ir kad mes vis tebebuvome artimiausi jo patikėtiniai, kad jis priklausė nuo mūsų. Ar tuo mes tik norėjome paslėpti faktą, kad patys buvome nuo jo priklausomi?

O paskui gyvenimas visa tai užgožė ir greitėjantis laikas nusinešė mus su savimi. Kitaip tariant, aš susiradau merginą. Žinoma, ir prieš tai susitikinėjau su keliomis, tačiau jos buvo arba tokios pasitikinčios, kad aš greta jų jaučiausi netašytas, arba tokios nervingos, kad mano ir taip pakrikę nervai neatlaikydavo. Matyt, būta kažkokio slapto vyriško elgesio kodekso, kurį prakutę dvidešimtmečiai perduodavo baikštiesiems aštuoniolikmečiams ir kurį įvaldęs galėdavai lengvai „kabinti“ merginas ir tam tikromis aplinkybėmis jų „atsikratyti“. Bet aš niekada to neišmokau ir nesupratau, o gal ir dabar nemoku. Mano „metodas“ buvo neturėti jokio metodo. Kiti, neabejotinai pagrįstai, laikė tai neišmanymu. Netgi palyginti paprastas gerai išmintas takelis, kaip antai: „gal nori išgerti pašokti aš palydėsiu gal po puodelį kavos?“ reikalavo per

daug drąsos ir man buvo neįveikiamas. Aš tik trainiodavausi aplink stengdamasis suregzti kokią įdomią pastabą ir nuolat jausdamas, kad viską gadinu. Prisimenu, kaip kartą, kai nusiminęs sėdėjau per vienas pirmo kurso išgertuves ir pro šalį einanti mergina su užuojauta paklausė, ar man kas atsitiko, daug negalvojęs atsakiau: „Man turbūt maniakinė depresija“, nes tais laikais tai skambėjo daug originaliau nei „Man kažko liūdna“. Kai ji atsakė: „Tai jau tikrai“ ir nuskubėjo tolyn, supratau, kad aš ne tik kad toli gražu neišsiskiriu iš besilinksminančios minios, bet ir pasirenku patį prasčiausią pasaulyje būdą užmegzti pokalbį.

Mano merginos pavardė buvo Veronika Meré Elizabetė Ford, ir tą informaciją (turiu galvoje vidurinius vardus) iš jos aš išgavau tik po dviejų mėnesių. Ji skaitė ispaniškai, mėgo poeziją, o jos tėvas buvo valstybės tarnautojas. Penkių pėdų dvidešimties ūgio, apvaliomis raumeningomis blauzdomis, rusvais iki pečių plaukais, melsvai pilkomis akimis iš po akinių mėlynais rėmeliais, žaibiška, bet veide išliekančia šypsena. Man ji buvo daili. Nors gal bet kuri manęs nesibaidanti mergina man būtų atrodžiusi daili. Aš nė neišsižiojau jai apie savo liūdesį, nes jo nebebuvo. Ji turėjo patefoną „Black Box“, o aš tik „Dansette“ firmos, ir jos muzikinis skonis buvo geresnis: tai yra ji niekino Dvoržaką ir Čaikovskį, kuriuos aš dievinau, ir turėjo keletą ilgai grojančių plokštelių su choralais ir lyriniais romansais. Ji peržiūrėjo mano plokštelių kolekciją, retsykais pašaipiai perkreipdama lūpas, bet dažniau raukdama kaktą. Tai, kad buvau paslėpęs uvertiūrą „1812-ieji metai“ ir „Un Homme et Une Femme“³ garso takelį, manęs neišgelbėjo. Ten dar buvo sočiai likę abejotinos vertės opusų, net ir iki mano turtingos popmuzikos dalies: Elvio, „The Beatles“, „The Stones“ (šie tai tikrai niekam nebūtų užkliuvę), bet taip pat „The Hollies“, „The Animals“ ir „The Moody Blues“ ir dar dviejų Donovan plokštelių albumo, pavadinto (mažosiomis raidėmis) *gélés dovana sodui*.

- Ar tau šitas patinka? - abejingai paklausė.

- Šokti tinka, - atsakiau lyg ir teisindamasis.

- Tu šoki pagal ją? Čia? Savo kambaryje? Pats su savim?

- Ne, ne visai. - Nors iš tikrųjų šokau.

- Aš nešoku, - pasakė ji kaip kokia antropologė, o kartu kaip mudviejų santykių, kad ir kokie jie būtų mums pradėjus draugauti, taisyklių nustatinėtoja.

Noriu paaiškinti, ką anais laikais reiškė su kuo nors draugauti, nes laikas tą sąvoką pakeitė. Neseniai viena bičiulė man pasakojo apie savo dukterį, antro kurso studentę, kuri nusiminusi jai pasipasakojo, kad vaikinai, su kuriuo ji - atvirai ir su motinos žinia - miega, tuo pat metu miega dar su keliomis kitomis merginomis. Rinkdamasis porą jis tiesiog visas tikrino. Merginą liūdino ne tiek pats metodas - nors ji nujautė jame slypinčią neteisybę, - kiek tas faktas, kad ji ne vienintelė galutinai pasirinktoji.

Aš pasijutau kaip koks atklydėlis iš senovinės pamirštos genties, kurios nariai iki šiol vietoj pinigų atsiskaito pjaustinėtais griežčiais. „Mano laikais“ - nors anuomet, o juolab dabar, aš nesijaučiau disponuojąs laiku - viskas vykdavo štai kaip: tu sutikdavai merginą, ji tau patikdavo, tu stengdavaisi įgyti jos palankumą, pakviesdavai ją kur nors - pavyzdžiui, į aludę, - paskui pasiūlydavai susitikti vienu du, tada dar kartą ir po daugiau ar mažiau karšto atsisveikinimo bučinio, oficialiai, judu jau tarsi pradėdavote draugauti. Ir tik tada, kai judu

būdavote vienas kitam pusiau viešai įsipareigoję, galėdavai sužinoti apie jos seksualines nuostatas. Kartais paaiškėdavo, kad jos kūnas saugomas taip stropiai kaip draudžiamos žvejybos zona.

Veronika per daug nesiskyrė nuo kitų to meto merginų. Jos nesigėdijo kūniško artumo, viešai paimdavo tave už rankos, bučiuodavo tol, kol parausdavai, ir galėdavo krūtimis prisispauti tau prie krūtinės, jeigu tarp vieno ir kito kūno būdavo maždaug penki sluoksniai drabužių. Jos puikiai nutuokė, kas darosi tavo kelnaitėse, nė neužsimindamos apie tai. Ir tai kurį laiką būdavo viskas. Kai kurios merginos leisdavo sau daugiau: nugirsdavau apie tokias, kurios su vaikinais masturbuojasi, arba net ryžtasi „eiti iki galo“, kaip tai būdavo vadinama. Tačiau tą „ikigalinį“ įvertindavai tik po to, kai jau turėdavai sukaupęs daugybę „neužbaigtų“. Paskui, santykiams rutuliojantis, prasidėdavo nebylūs nuolaidžiavimai, tenkinant įnorius arba dalijant pažadus ir priesaikas, kol būdavo prieinama iki, vieno poeto žodžiais tariant, „derybų dėl žiedo“.

Galbūt vėlesnės kartos bus linkusios visa tai priskirti religingumui ar puritoniškumui. Tačiau merginos – arba moterys, – su kuriomis aš užsiiminėjau vadinamuoju infraseksu (taip, Veronika buvo ne vienintelė), nesidrovėjo savo kūno ir – tam tikrais atžvilgiais – manojų taip pat. Beje, aš visai nenoriu pasakyti, kad infraseksas nebuvo jaudinantis ar juolab nuviliantis, nebent tik dėl to, kas savaime suprantama. Be to, tos mergaitės leisdavo kur kas daugiau negu jų motinos, ir aš pažengiau kur kas toliau už savo tėvą. Bent jau tariausi pažengęs. Šiaip ar taip, bet kas buvo geriau negu nieko. Bėda tik, kad Kolinas ir Aleksas, kiek supratau iš jų užuominų, susirado merginas, kurios nesilaikė žvejybos ribojimo politikos. Tačiau tais laikais niekas apie savo santykius neiškildavo visos tiesos.

Negaliu sakyti, kad buvau visiškai nekaltas, jeigu jums kartais kiltų abejonių. Nuo mokyklos iki universiteto turėjau keletą mokomųjų epizodų, kurie suteikė daug malonumo, bet paliko nedidelį pėdsaką. Tad visa, kas vyko vėliau, vertė mane jaustis vis nejaukiau: kuo mergina tau labiau prie širdies ir kuo judu vienas kitam labiau tinkate, tuo mažiau tikėtina, kad užsimegs intymūs santykiai. Nebent, žinoma, – nors tą mintį sau įvardijau tik vėliau – kažkas manyje traukė moteris, kurios sako „ne“. Bet ar įmanoma, kad egzistuotų toks iškreiptas instinktas?

– Kodėl ne? – klaus, pajutęs ant riešo stabdančią ranką.

– Geriau nereikia.

Toks pokalbis įvyko ne prie vienos dujomis kvėpčiojančios viryklės, antrinant ne vienam virdulio švilpukui. Ir ką tu gali pasakyti prieš, juk moterys yra jausmų žinovės, o stuobriai vyrai čia dar tik žengia pirmuosius žingsnius. Taigi „geriau nereikia“ turėjo kur kas didesnę galią ir svorį negu bet koks apeliavimas į bažnytines doktrinas ar motinos patarimus. Sakysite, argi ne taip buvo septintajame dešimtmetyje? Taip, bet tik kai kuriems žmonėms, kai kuriose šalies vietose.

Mano knygų lentynos nepadare man tokios gėdos kaip plokštelių kolekcija. Tais laikais knygos minkštais viršeliais buvo leidžiamos tradiciniais apdarais: grožinė – oranžiniai pingvinai, negrožinė – mėlyni pelikanai. Jeigu tavo lentynoje daugiau mėlynų negu oranžinių, vadinasi, tu

rimtas. Be to, aš turėjau pakankamai reikiamų autorių: Ričardą Hogartą, Stiveną Ransimaną, Heizingą, Aizenką, Empsoną... priedo vyskupo Džono Robinsono *Ištikimus Dievui* šalia Lario karikatūrų albumų. Mane pamalonino Veronikos tikėjimas, kad aš jas visas perskaičiau, neįtariant, kad labiausiai apšiurusios knygos buvo pirktos senų knygų knygyne.

Jos pačios lentynose buvo gausu poezijos – rinkinių ir brošiūrų pavidalu: Eliotas, Odenas, Maknisas, Stivi Smit, Tomas Ganas, Tedas Hjuzas. Tenai buvo Kairių knygų klubo išleistas Orvelas ir Kestleris, keletas devyniolikto amžiaus romanų veršio odos įrišimais, kelios Artūro Rekemo vaikiškos knygelės ir jos mėgstamiausia *Aš užimu pilį*. Aš nė akimirkos nesuabejojau, kad ji jas visas buvo perskaičiusi ar kad šias knygas verta turėti. Negana to, jos buvo tarsi organiška jos mąstymo ir asmenybės tąsa, o maniškės staiga pasirodė nuo manęs funkciškai atskirtos, pritemptai vaizduojančios asmenybę, kokia tikėjausi tapti užaugęs. Šis neatitikimas sukėlė man šiokią tokią paniką, tad, peržvelgęs jos poezijos lentyną, griebiausi Filo Diksono frazės.

– Aišku, visiems rūpi, ką Tedas Hjuzas darys, kai pristigs gyvūnų.

– Tikrai?

– Bent jau girdėjau taip sakant, – atsakiau netvirtai. Diksono lūpose ši frazė skambėjo sąmojingai ir grakščiai, o manoji buvo kaip juokas ne vietoje.

– Poetai nepristinga medžiagos kaip prozininkai, – paaiškino ji man. – Jie ne taip nuo jos priklausomi. Gal tu laikai jį zoologu, ką? Bet netgi zoologams nenusibosta gyvūnai, tiesa?

Veronika žiūrėjo į mane pakėlusį vieną antakį virš akinių rėmelio. Ji buvo penkiais mėnesiais už mane vyresnė ir kartais sugebėdavo paversti juos penkeriais metais.

– Tiesiog mūsų mokytojas kažkaip panašiai pasakė.

– Taip, bet dabar mes jau universitete, tai gal jau reikia pradėti mąstyti patiems, ar ne taip?

Tas „mes“ kažkodėl suteikė man viltį, kad aš dar ne galutinai pražuvęs. Ji mėgino mane patobulinti ir kas aš pagaliau toks, kad tam priešinčiausi? Vienas dalykas, kurio ji manęs paklausė pirmiausia, buvo, kodėl aš nešioju į vidinę riešo pusę nusuktą laikrodį. Negalėjau to paaiškinti, todėl atsukau ciferblatą į viršų ir perkėliau laiką į išorę kaip visi normalūs suaugę žmonės.

Panirau į palaimingą kasdienybę: laisvalaikį praleisdavau su Veronika, o sugrįžęs į savo studentišką kambarį kaip išprotėjęs smaukydavausi įsivaizduodamas ją išsikėtusią po manim arba palinkusią virš manęs. Aš didžiavausi per kasdieninius susitikinėjimus sužinojęs apie makiažą, rengimosi ypatumus, moteriškus skutimosi peiliukus ir moterų mėnesinių paslaptį bei reikšmę. Aš net pavydėjau jai to nuolatinio priminimo apie tai, kas yra grynai moteriška ir išskirtina, taip susiję su gamtos ciklu. Bet kai norėjau išreikšti šiuos jausmus, pasakiau nei šį, nei tą:

– Tu tiesiog idealizuoji tai, ko nėra. Vienintelė jų prasmė pasakyti tau, jog nesi nėščia.

Turint galvoje mūsų santykius, žodžiai nuskambėjo kiek akiplėšiškai.

– Na, tikiuosi, čia ne Nazaretas.

Stojo tylą, reiškianti nebylų poros apsisprendimą kai ko neaptarinėti. O ir ką čia aptarinėti? Nebent tik nerašytas kompromiso sąlygas. Tas faktas, kad tarp mūsų nebuvo sekso, neleido man įsivaizduoti mūsų santykių kitaip kaip tik artimą bendrininkavimą su moterimi, kuri – vykdydama savuosius sandorio įsipareigojimus – neketina klausyti vyro, kur tie santykiai nuves. Bent jau aš taip tariausi suprantąs sandorį. Bet aš klydau dėl daugelio dalykų, tiek tada, tiek dabar. Pavyzdžiui, kodėl maniau, kad ji nekalta? Niekada jos to neklausiau, o ji man niekada nesakė. Sprendžiau iš to, kad ji nemiega su manimi. Bet kur čia logika?

Vieną savaitgalį per atostogas buvau pakviestas susitikti su jos tėvais. Jie gyveno Kente, prie Orpingtono linijos, viename iš priemiesčių, kurie pačią paskutinę minutę liovėsi lieję ant žolės betoną ir nuo tos akimirkos išdidžiai savinosi kaimo vietovės statusą. Važiuodamas traukiniu iš Čaringo Kryžkelės geležinkelio stoties, nerimavau, kad mano lagaminas – vienintelis, kokį turėjau – toks milžiniškas, jog aš su juo atrodau kaip koks įsilaužėlis. Kai stotyje Veronika supažindino mane su tėvu, jis atidarė bagažinę, paėmė iš manęs lagaminą ir nusijuokė.

– Ar tik neketinate persikraustyti, jaunuoli?

Jis buvo stambus, įmitęs ir raudono veido. Jo storžieviškumas mane pritrenkė. Ar tik ne alaus kvapas nuo jo sklinda? Vidury baltos dienos? Kaip toks žmogus galėjo užauginti tokią elfų padermės dukrą?

Savo „Humber Super Snipe“ jis vairavo priekaištingai dūsaudamas dėl kitų vairuotojų daromų klaidų. Aš sėdėjau galinėje sėdynėje, vienas. Kartais jis kažką rodydavo, greičiausiai man, nors buvo neaišku, ar aš turiu į tai ką nors atsakyti. „Šv. Mykolo bažnyčia, Viktorijos akmuo ir plytos, labai padėjo restauracija.“ „O čia mūsų šalis „Café Royal“ – *voilà!*“ „Dešinėje – garsioji vyninė, ano meto fachverkas.“ Žvilgtelėjau į Veronikos profilį, tuščiai tikėdamasis pagalbos. Jie gyveno atskirame raudonų plytų čerpėmis dengtame name, į kurį vedė žvyro takelis. Ponas Fordas atidarė priekines duris ir nežinia į ką kreipdamasis sušuko:

– Vaikinas atvyko mėnesiui!

Į akį krito blausus tamsių baldų ir kažkokio egzotiško kambarinio augalo lapų blizgesys. Veronikos tėvas, tarsi pakludamas kažkokiems pasenusiems svetingumo dėsniams, čiupo mano lagaminą, vaidindamas, kad jis labai daug sveria, užvilko į kambarėlį palėpėje ir metė ant lovos. Paskui mostelėjo ranka į nedidelę įmontuotą praustuvę.

– Naktį, jeigu reikės, siusiok čia.

Aš linktelėjau. Nesupratau, ar jis draugiškas vyras, ar laiko mane žemesnės klasės šunsnukiu.

Veronikos brolių Džeką perkandau lengviau: vienas iš tų sveikų, sportuojančių jaunuolių, beveik iš visko besišaipantis ir erzinantis jaunesnę seserį. Su manimi jis elgėsi taip, lyg būčiau dėmesio nevertas objektas ir tikrai ne pirmasis, išstatytas jo apžiūrai. Veronikos motina, nekreipdama dėmesio į visus tuos aplinkui vykstančius žaidimėlius, pasiteiravo manęs apie mokslus ir ilgam dingo virtuvėje. Turbūt ji buvo keturiasdešimties su trupučiu, nors tada man atrodė jau nugyvenusi pusę amžiaus, kaip ir jos vyras. Ji buvo ne tokia kaip Veronika: veidas

platesnis, plaukai surišti kaspinu virš aukštos kaktos, kiek didesnė nei vidutinio ūgio. Kažkuo panaši į menininkę, tačiau kuo tai reikėsi – spalvingais šalikais, blaškumu, niūniuojamomis operų arijomis ar visais trimis dalykais – dabar po tiek laiko negaliu pasakyti.

Iš pradžių jaučiausi taip nejaukiai, kad visą savaitgalį mane kankino vidurių užkietėjimas: tą dalyką iš tiesų prisimenu geriausiai. Visa kita susideda iš įspūdžių ir neryškių prisiminimų, kuriuos tad galiu būti pakreipęs savo naudai: pavyzdžiui, Veronika, pasikvietusi mane į svečius, iš pradžių tarsi nusišalino ir prisidėjo prie mane tyrinėjančios savo šeimos – nors iš dabarties taško negaliu pasakyti, ar taip buvo dėl to, kad nepasitikėjau savimi, ar kaip tik dėl to pradėjau nepasitikėti. Tą penktadienį vakarienėjant buvo tikrinami mano visuomeniniai ir intelektualiniai pasiekimai. Pasijutau tarytum stovėčiau per apklausą teisme. Paskui per televizorių žiūrėjome žinias ir padrikai aptarinėjome naujienas, kol atėjo laikas miegoti. Jeigu tai būtų vykę romane, šeimos galvai užsidarius miegamajame, jaunuoliai būtų susitikę kur nors ant laiptų ir karštai apsikabinę, bet mes to nepadarėme. Veronika net nepabučiavo manęs linkėdama labos nakties, neatsiprašinėjo dėl rankšluosčių, nesiteiravo, ar man ko netrūksta. Gal bijojo brolio pašaipų. Taigi aš nusirengiau, nusiprausiau, iš piktumo nusišlapinau į praustuve, apsilvilkau pižamą ir ilgai gulėjau nesumerkdamas akių.

Rytą nulipęs žemyn pusryčių, radau tik ponią Ford. Visi kiti buvo išėję pasivaikščioti, mat Veronika buvo visus įtikinusi, kad aš norėsiąs gerai išsimiegoti. Matyt, nesugebėjau gerai nuslėpti savo jausmų, nes jaučiau, kaip ponija Ford, kepdama kiaušiniene su kumpiu – ji tai darė nerūpestingai ir vieną trynį paleido, – stebi mane. Neturėjau patirties, kaip kalbėtis su merginų motinomis.

– Ar seniai čia gyvenate? – galų gale paklausiau, nors atsakymą ir taip žinojau.

Ji stabelėjo, įsipylė sau į puodelį arbatos, įmušė keptuvėn dar vieną kiaušinį ir, atsirėmusi į lėkščių prikrautą bufetą, pasakė:

– Neleiskite Veronikai eiti per toli.

Nežinojau, ką atsakyti. Ar man dabar įsižeisti dėl tokio kišimosi į mūsų santykius, ar leistis į išpažintį ir „aptarinėti“ Veroniką? Todėl santūriai perklausiau:

– Ką jūs turite galvoje, ponija Ford?

Ji pasižiūrėjo į mane, nė kiek ne globėjiškai nusišypsojo ir tarė:

– Mes čia gyvename dešimt metų.

Taigi baigėsi tuo, kad su ja jaučiausi beveik taip pat nesmagiai kaip su kitais, nors aš jai tarsi ir patikau. Ji įdėjo man į lėkštę dar vieną kiaušinį, kurio aš neprašiau ir nenorėjau. Kiaušinio paleistu tryniu likučiai tebebuvo keptuvėje. Ji atsainiai suvertė juos į šiukšlių dėžę judamu dangčiu ir kone meste įmetė įkaitusią keptuvę į šlapią kriauklę. Vanduo nuo karščio sušnypštė, pakilo garai ir ji nusijuokė, tarsi džiaugdamosi sukėlusi šią nedidelę sumaištį.

Kai Veronika su vyrija grįžo, laukiau, kad mane egzaminuos toliau, gal net sugalvos kokius sąstus ar žaidimą. Tačiau jie tik mandagiai teiravosi, kaip išsimiegojau ir ar man buvo patogiu. Turėjau pasijusti jų priimtas, tačiau man pasirodė, kad jie tiesiog pavargo nuo manęs ir kad likusį savaitgalį teks kaip nors iškentėti. Gal tai buvo paprasčiausia paranoja. Vis dėlto atsirado ir poslinkių į gera – Veronika tapo atvirai meilesnė. Kai gėrėme arbatą, ji laiminga uždėjo savo

ranką ant manšios ir pakedeno man plaukus. Vieną akimirką ji pasisuko į brolių ir paklausė:

– Jis visai tiktų, ar ne?

Džekas mirkstelėjo man. Aš jam nemirkstelėjau. Jaučiausi taip, lyg būčiau pavogęs rankšluosčius ar purvinais batais užlipęs ant kilimo.

Šiaip viskas vyko daugmaž normaliai. Tą vakarą Veronika palydėjo mane į viršų ir kaip pridera pabučiavo nakčiai. Sekmadienio priešpiečiams buvo kepta aviena, prismaigstyta tokio dydžio rozmarino šakelių, kad atrodė kaip Kalėdų eglutės šakos. Kadangi tėvų buvau išmokytas gražaus elgesio, pagyriau jos skonį. Pagavau Džeką mirksint tėvui, girdi, padlaižys, bet ponas Fordas smagiai nusijuokė: „Pritariu! Pastaba priimta!“, o ponija Ford man padėjo.

Kai nulipau žemyn atsisveikinti, ponas Fordas čiupo mano lagaminą ir pasisuko į žmoną:

– Brangioji, tikiuosi, perskaičiavai šaukštus?

Ji nerado reikalo atsakyti, tik nusišypsojo man, vos ne taip, lyg mudu turėtume kokią paslaptį. Brolis Džekas nepasivargino ateiti atsisveikinti. Veronika su tėvu susėdo priekyje, o aš vėl atsidūriau gale. Ponija Ford stovėjo atsirėmusi į verandą, saulė apšvietė gliciniją, lipančią sieną aukštyn virš jos galvos. Kai ponas Fordas įjungė pavarą ir ratai įsisuko į takelio žvyrą, aš jai pamojavau ir ji man pamojavo, tik ne taip, kaip žmonės paprastai mojuoja atsisveikindami, pakėlę ranką, bet laikydama delną ties juosmeniu ir vos judindama į šalis. Aš net pasigailėjau, kad nepasikalbėjau su ja ilgiau.

Kad ponas Fordas antrą kartą neberodytų Čislhersto stebuklą, pasakiau Veronikai:

– Man patiko tavo mama.

– Atrodo, turi varžovę, Vera, – pasakė ponas Fordas dramatiškai įkvėpdamas oro. – Kai įsigilini, tai ir aš, regis, turiu. Auštant pistoletais, narsusis jaunikaiti?

Mano traukinys vėlavo, jį sulaikė nuolatiniai sekmadienio geležinkelio remonto darbai. Namo parsigavau jau vakarop. Prisimenu, velniškai ilgai neišlindau iš tualetu, kol išsišikau.

Po kokios savaitės ar vėliau Veronika atvažiavo į miestą, kad supažindinčiau ją su mokyklos vaikinais. Tai buvo betikslė diena, už kurią niekas nenorėjo prisiimti atsakomybės. Mes apėjome Teitą, paskui nužygiavome į Bakingamo rūmus ir į oratorių kampą Haid Parke. Jokių oratorių ten nebuvo, taigi patraukėme Oksfordo gatve dairydami į parduotuvių vitrinas ir užbaigėme kelionę Trafalgaro aikštėje tarp liūtų. Bet kas būtų pamanęs, kad mes turistai.

Iš pradžių stebėjau, kaip mano draugai vertina Veroniką, bet netrukus man pasidarė įdomiau, ką ji mano apie juos. Iš Kolino pokštų ji juokėsi dažniau negu iš manųjų, ir tai mane erzino, ir paklausė Alekso, kuo verčiasi jo tėvas (jūrų transporto draudimu, nelauktai atsakė jis). Ji tarsi norėjo pasilikti Adrianą užsigardžiamumui. Buvau jai minėjęs, kad jis Kembridže, ir ji klausinėjo jį visokių pavardžių. Į dvi iš jų jis linktelėjo galva ir pasakė:

– Taip, žinau, kas jie per vieni.

Man tai nuskambėjo gana šiurkščiai, bet Veronika neišžiždė. Ji toliau vardijo kolegijas, dėstytojus, arbatines, ir aš pasijutau išmestas už borto.

– Iš kur apie tą vietą tiek žinai? – paklausiau jos.

– Džekas ten mokosi.

- Džekas?

- Mano brolis. Prisimeni?

- Palauk... Ar čia tas, kuris buvo jaunesnis už tavo tėvą?

Maniau, kad pavyko neblogai, bet ji net nešyptelėjo.

- Ką Džekas studijuoja? - paklausiau mėgindamas suartėti.

- Visuomenės mokslus, - atsakė ji. - Kaip Adrianas.

Aš žinau, ką, po velnių, tas Adrianas studijuoja, labai tau ačiū, norėjau pasakyti. Vietoj to kuri laiką šiaušiausi, o paskui ėmiau kalbėti su Kolinu apie kiną.

Vakarop mes fotografavomės ir ji paprašė nuotraukos „su tavo draugais“. Visi trys mandagiai mindžikuodami išsirikiavo į eilę, o ji juos perstatė: Adrianas ir Kolinai, aukščiausi, jai iš šonų, o Aleksas Kolinui už nugaros. Nuotraukoje ji atrodė dar plonesnė negu gyvenime. Po daug metų ieškodamas atsakymų ir vėl tyrinėdamas šią nuotrauką, nusistebėjau, kad ji niekada neavėjo batų su jokiais kulniukais. Kažkur buvau skaitęs, esą jeigu nori, kad žmonės atkreiptų dėmesį į tai, ką tu sakai, reikia ne kelti, o nuleisti balsą, nes tai iš tiesų prikausto dėmesį. Gal tai buvo jos triukas su ūgiu. Nors į klausimą, ar ji apskritai griebdavosi kokių triukų, aš iki šiol neturiu atsakymo. Kai draugavau su ja, man visada atrodydavo, kad jos veiksmai instinktyvūs. Bet tada aš apskritai priešinausi idėjai, kad moterys moka ar gali mokėti manipuliuoti. Tai turbūt jums daugiau pasakys apie mane negu apie ją. Ir net jeigu dabar, po tiek laiko, nuspręščiau, kad ji iš tiesų gudravo, ir visada gudraudavo, kažin, ar kas nors pasidarytų aiškiau. Noriu pasakyti: aiškiau man.

Mes palydėjome ją iki Čaringo Kryžkelės geležinkelio stoties ir juokais iškilmingai mosavome, lyg ji būtų važiavusi ne į Čislerstą, bet į Samarkandą. Paskui sėdėjome stoties restorano bare, gėrėme alų ir jautėmės labai suaugę.

- Daili mergina, - pasakė Kolinai.

- Labai, - pritarė Aleksas.

- Filosofiniu požiūriu tai akivaizdu, - kone surikau.

Ką gi, aš buvau persitempęs.

- „Daili mergina“, kas duoda daugiau? - atsisukau į Adrianą.

- Nejaugi man dar reikia tave sveikinti, ką, Antoni?

- O kodėl, po galais, ne?

- Tada, žinoma, sveikinu.

Jo elgesys tik atskleidė mano netikrumą ir kitų dviejų norą man įsiteikti. Aš supanikavau. Nenorėjau sugadinti dienos. Dabar, žvelgdamas į praeitį, suprantu, kad diena buvo niekuo dėta, tai mūsų keturių santykiai buvo bepradedą gesti.

- Tai tu buvai sutikęs Brolių Džeką Kembridže?

- Ne, nebuvau ir, manau, nesutiksiu. Jis mokosi paskutinius metus. Bet aš apie jį girdėjau, skaičiau apie jį straipsnį žurnale. Taip, ir apie žmones, su kuriais jis bendrauja.

Buvo aišku, kad jis šios temos tęsti nebenori, bet aš jo nepaleidau.

- Na ir ką tu apie jį manai?

Adrianas patylėjo. Gurkštelėjo alaus ir su netikėtu įkarščiu išrėžė:

- Kaip aš *nekenčiu* tos angliškos manieros nerimtai kalbėti apie tai, kas tau rimta. *Nuoširdžiai nekenčiu*.

Kitu atveju gal būčiau priėmęs tai kaip kaltinimą, mestą mums visiems trims. Tačiau aš susijaudinau iš dėkingumo, kad mane palaikė.

Mudu su Veronika draugavome visus kitus metus. Vieną vakarą, galbūt kiek išgėrusi, ji leido man įkišti ranką į jos kelnaites. Naršydamas tenai jaučiau nepatirtą iki tol išdidumą. Ji neleido kišti man piršto į vidų, bet per kitas dienas, be žodžių, mes suradome takelį į malonumą. Atsigulam ant grindų ir bučiuojamės. Aš nusiimu nuo riešo laikrodį, pasiraitoju rankovę ir įkišęs ranką į kelnaites pamažėle nusmaukiu jas žemyn ant šlaunų; paskui padedu ranką ant grindų, o ji trinasi į mano įkalintą riešą, kol baigia. Per keletą savaitių išmokau to tobulai, bet namie smaukydamasis kartais pajusdavau apmaudą. Ir į kokius kompromisus aš čia įsivėliau? Ar tai gerai, ar blogai? Be to, suvokiau dar vieną man nesuprantamą dalyką: lyg ir turėjau priartėti prie jos, bet nepriartėjau.

- Sakyk, ar tu kada nors pagalvoji, kur mūsų santykiai mus nuves?

Maždaug taip ji manęs paklausė - nei iš šio, nei iš to. Ji buvo užsukusi išgerti arbatos ir atsinešė vaisių pyrago.

- O tu?

- Aš pirma paklausiau.

Į galvą man šovė gal ir ne itin galantiška mintis: ar tik ne todėl tu pradėjai įsileisti mano ranką į savo kelnaites?

- Ar santykiai būtinai turi kur nors nuvesti?

- Argi būna kaip nors kitaip?

- Nežinau. Ne taip daug jų turėjau.

- Klausyk, Toni, - pasakė ji. - Aš nestoviu vietoje.

Kurį laiką mažiau apie jos žodžius ar bent jau mėginau mąstyti. Tačiau prieš akis mačiau vien stovintį vandenį, tirštai apėjusį maurais ir apspistą uodų. Supratau, kad neišmanau, kaip kalbėti apie tokius dalykus.

- Tau atrodo, kad mes stovime vietoje?

Ji kilstelėjo antakį virš akinių rėmelio, nors man tas jos tikas jau nebeatrodė žavus.

- Gal esama ko nors tarp stovėjimo vietoje ir judėjimo į priekį?

- Kaip antai?

- Kaip antai malonus laiko leidimas. Džiaugsmas dėl drauge praleistos dienos ir panašiai?

Bet jau tardamas tuos žodžius suabejojau, ar aš vis dar džiaugiuosi drauge praleista diena. Ir dar pagalvojau: ką ji tikisi iš manęs išgirsti?

- Ar tu manai, kad mes tinkame vienas kitam?

- Tu klausinėji manęs taip, lyg jau žinotum atsakymus. Arba lyg žinotum, kokio atsakymo nori. Ko tu man tiesiai nepasakai, tada aš tau pasakysiu, ar aš irgi manau tą patį.

- Tu nelabai drąsus, Toni?

- Manau, kad labiau... taikus.

- Gerai, aš negriausiu tavo įvaizdžio apie save.

Mes baigėme gerti arbatą. Suvyniojau du likusius gabalėlius pyrago ir sudėjau į skardinę dėžutę. Veronika pabučiavo mane į lūpas, labiau į kamputį negu per vidurį, ir išėjo. Kiek prisimenu, tai buvo mūsų santykių pabaigos pradžia. O gal aš tik taip prisimenu, noriu, kad taip būtų buvę, tam, kad būtų aišku, kas kaltas? Jeigu teisme manęs paklaustų, kas atsitiko ir kokie žodžiai buvo ištarti, aš galėčiau paliudyti tik dėl „judėjimo į priekį“, „stovėjimo vietoje“ ir „taikumo“. Iki to momento niekada nemaniau esąs taikus, arba atvirkščiai. Taip pat prisiekčiau, kad kalbu tiesą apie skardinę sausainių dėžutę. Ji buvo vyšninės spalvos, su besišypsančiu karalienės profiliu.

Nenoriu, kad susidarytumėte įspūdį, jog Bristolyje aš tik dirbau ir susitikinėjau su Veronika. Tačiau daugiau beveik nieko neprisimenu. Nebent vieną, vienintelį tolimą įvykį – naktį, kai stebėjau Severno priešpriešinę potvynio bangą. Vietinis laikraštis spausdindavo lentelę, nurodančią, kur ir kada ją geriausiai gaudyti. Tačiau kai pirmą kartą buvau nuvykęs pasižiūrėti, vanduo, regis, nebuvo linkęs tų nurodymų paisyti. Paskui vieną vakarą nedidelis mūsų būrelis ilgai laukėme ant upės kranto Minstervorte ir jau po vidurnakčio pagaliau buvome apdovanoti. Kokią valandą ar dvi upė palengva sruvo žemyn į jūrą, kaip daro visos geros upės. Besimainančią mėnulio šviesą pavadavo keli galingi deglai. Paskui staiga pasigirdo šnabždesys, visų kaklai ištįso, visos mintys apie drėgmę ir šaltį išlakstė, nes upė tarytum staiga apsigalvojo ir banga, dviejų ar trijų pėdų aukščio, jau riedėjo į mus – vandens lūžis, besidriekiantis per visą upės plotį, nuo vieno kranto iki kito. Iškilęs gūbrys susilygino su mumis, prašniokštė pro šalį ir nuvinguriavo tolyn. Kai kurie mano draugai leidosi vytis jį rėkdami, keikdamiesi ir griūdami, vandeniui juos aplenkus. Aš likau ant kranto vienas. Kažin ar sugebėčiau apsaugoti, kokį poveikį ta akimirka man padarė. Tai nebuvo panašu į uraganą ar žemės drebėjimą (tiesą sakant, nė vieno iš jų nesu išgyvenęs), kai gamta pašėlsta ir viską griaua, kad mes žinotume, iš kur ragai dygsta. Tai kėlė didesnę nerimą, nes atrodė absurdiška, tarsi kokia visatos svirtelė būtų buvusi pastūmėta į priekį, ir čia, tik šią valandėlę, gamtos pasaulis būtų persisukęs į priešingą pusę, o su juo ir laikas. Nakties tamsoje šis reiškinys atrodė dar paslaptingesnis, dar nežemiškesnis.

Kai mes išsiskyrėme, jinai su manim permiegojo.

Taip, žinau. Įsivaizduoju, ką jūs galvojate: vargšas mulkis, kaip jis nesuprato, kad taip ir bus? Bet aš nesupratau. Maniau, kad viskas baigta, ir maniau, kad įsižiūrėjau į kitą merginą (normalaus ūgio, vakarėliuose avinčią aukštakulniais). Nenujaučiau to įvyksiant nei kai mes su Veronika kaktomuša susitikome aludėje (ji nemėgo aludžių), nei kai ji paprašė manęs ją palydėti namo, nei kai įėjome į jos kambarį ir aš uždegiau šviesą, o jinai išjungė, nei kai ji nusimovė kelnaites ir padavė man „Durex Fetherlite“, nei netgi tada, kai, ištraukusi jį iš mano negrabių pirštų, užmovė man, nei per visą tolesnį spartų vyksmą.

Taip, jūs vėl pakartosite: vargšas mulkis. Kai ji tau ant pimpalo užmovė sargį, tu vis dar manei, kad ji nekalta? Ką gi, pats nesuprantu kodėl, bet maniau. Pagalvojau, jog tai vienas iš

tų intuityvių moterų sugebėjimų, kurie man neduoti. Gal vis dėlto taip ir buvo.

- Kai trauksi, prilaikyk jį, - sušnibždėjo ji (ar tik ji nemanė, kad tai aš nekaltas?). Po to aš atsistočiau ir nuėjau į vonią, o prisipildęs sargis maskatavo man tarp šlaunų. Kai jo atsikračiau, galutinai nusprendžiau: viskas, baigta.

- Tu savanaudis šunsnukis, - pasakė ji, kai susitikome kitą kartą.

- Šit kaip.

- Iš esmės tai išprievartavimas.

- Nieko panašaus.

- Iš padarumo galėjai bent įspėti.

- Aš nežinojau.

- Tai viskas taip blogai?

- Ne, gerai. Tik...

- Tik kas?

- Tu vis manęs prašydavai pagalvoti apie mūsų santykius, taigi dabar aš turbūt tą padariau. Aš pagalvočiau.

- Bravo. Turbūt buvo nelengva.

Tuo metu man dingtelėjo: juk per visą tą laiką net nemačiau jos krūtų. Jaučiau jas, bet nemačiau. Be to, ji visiškai neteisi dėl Dvoržako ir Čaikovskio. Dar daugiau, aš galėsiu klausytis savo plokštelės su „Un Homme et Une Femme“ kiek tik norėsiu. Nesislapstydamas.

- Ką sakei?

- Viešpatie, Toni, tu net dabar negali susikaupti. Mano brolis apie tave sakė tiesą.

Žinojau, kad turiu paklausti, ką pasakė Brolis Džekas, bet nenorėjau suteikti jai tokio malonumo. Kadangi aš tylėjau, ji vėl prabilo:

- Ir nereikia man šito sakyti.

Gyvenimas atrodė dar didesnė spėlionė negu paprastai.

- Ko „šito“?

- Kad mes vis dar galime likti draugai.

- Ar aš turiu tai pasakyti?

- Dėl Dievo meilės, tu turi pasakyti tai, ką manai, ką jauti, ką turi galvoje.

- Gerai. Tokiu atveju aš nesakysiu to - to, ką turiu pasakyti. Nes aš nemanau, kad mes galime likti draugai.

- Puiku, - sarkastiškai tarė ji. - Puiku.

- Bet leisk man tavęs kai ko paklausti. Ar tu su manim permiegojai norėdama mane susigražinti?

- Aš daugiau neprivalau atsakinėti į tavo klausimus.

- Tai kodėl tada nemiegojai su manim, kai draugavome?

Jokio atsakymo.

- Nes tau to nereikėjo?

- Galbūt nenorėjau.

- Galbūt nenorėjai, nes tau to nereikėjo?

- Gerai, gali manyti, kaip tau labiau patinka.

Kitą dieną į Oksfamo parduotuvę nunešiau jos man dovanotą pieno ašotėlį. Tikėjausi, kad pamatys jį vitrinoje. Bet kai stabtelėjau patikrinti, vietoje jo vitrinoje pastebėjau kitką: mažą spalvotą Čislhersto litografiją, kurią padovanojau jai per Kalėdas.

Mes bent jau studijavome skirtingus dalykus, be to, Bristolis buvo pakankamai didelis, tad tik retsykiais netyčia kaktomuša susidurdavome. Ir tokiomis akimirkomis mane užvaldydavo jausmas, kurį būčiau galėjęs pavadinti nebent kaltės nujautimu: laukimas, kad ji pasakys ar padarys ką nors tokio, dėl ko aš pasijusiu absoliučiai kaltas. Tačiau ji nė karto nesiteikė manęs prakalbinti, taigi ilgai neliūtausi nuogaštavęs. Ir aš pasakiau sau, kad neturiu dėl ko jaustis kaltas: mes abu jau buvome beveik suaugę žmonės, atsakingi už savo veiksmus, laisva valia užmezgę santykius, kurie nepasiteisino. Nė vienas neliko nėsčias, nė vienas nenužudytas.

Antrą vasaros atostogų dieną atėjo laiškas su Čislhersto pašto ženklu. Ištyrinėjau nepažįstamą rašyseną ant voko – su užraitymais, kiek nerūpestinga. Moters ranka: be abejonės, jos motinos. Mane vėl užplūdo kaltės nuojauta: galbūt Veroniką ištiko nervų priepuolis, ir dabar ji išsekusi ir dar mažiau valgo. O gal jai peritonitas ir ji ligoninės lovoje šaukiasi manęs. O gal... bet net ir aš pats žinojau, jog tai savanaudiškos fantazijos. Laiškas iš tiesų buvo rašytas Veronikos motinos. Jis buvo trumpas ir – labai nustebau – be jokių kaltinimų. Ji apgailestaujanti, kad mes išsiskyrėme, ir esanti tikra, kad aš susirasiąs tinkamesnę draugę. Bet tuo ji nė iš tolo nenorėjo pasakyti, kad aš esu niekšas, kuris vertas tokios pat nedoros partnerės. Jos laiške slypėjo net visai priešinga mintis: kad aš teisingai pasielgęs ir ji man linkinti kuo geriausios kloties. Gaila, kad nepasilikau to laiško, nes tai būtų buvęs įrodymas, patvirtinimas. O dabar vienintelis įrodymas, išskylantis atmintyje, yra nerūpestinga, gana patraukli moteris, kuri paleido kiaušinį, iškepė man kitą ir patarė nenusileisti dukrai.

Sugrįžau į Bristolį paskutinių mokslo metų. Normalaus ūgio mergina, avinti aukštakulniais, domėjosi manimi menkliau, nei aš tikėjausi, todėl atsidėjau darbui. Aš abejoju savo sugebėjimais gauti pirmo laipsnio diplomą su pagyrimu, bet pasiryžau pasiekti aukščiausią antro laipsnio įvertinimą. Penktadienio vakarais leisdavau sau pasidaryti pertraukėlę aludėje. Kartą mergina, kurią vis pakalbindavau, užėjo pas mane ir pasiliko nakčiai. Viskas vyko sklandžiai ir sukėlė malonių potyrių, bet po to nė vienas iš mūsų neieškojo kito. Tuo metu apie tai aš galvojau mažiau negu dabar. Tikiuosi, kad vėlesnėms kartoms toks pramoginis gyvenimas nei šiais, nei anais laikais neatrodys kuo nors ypatingas: pagaliau argi „anie laikai“ nebuvo septintasis dešimtmetis? Taip, buvo, bet, kaip jau sakiau, nelygu, kur ir kas tu buvai. Jeigu neprieštarausite, duosiu jums trumpą istorijos pamokėlę: dauguma žmonių nepatyrė, kas yra septintasis dešimtmetis, kol neatėjo aštuntasis. O tai reiškia, ir tai yra logiška, kad dauguma septintojo dešimtmečio žmonių vis dar išgyveno šeštąjį dešimtmetį, arba – kaip buvo man – po truputį iš abiejų dešimtmečių pagret. Dėl to susidarė nemažai painiavos.

Logika: taip, kurgi logika? Ar jos esama, pavyzdžiui, kitame mano istorijos epizode? Įpusėjęs paskutinius metus gavau Adriano laišką. Tokie dalykai atsitikdavo vis rečiau, nes mes abu prieš baigiamuosius daug dirbome. Savaiame suprantama, jis taikėsi į pirmo laipsnio diplomą.

Kas po to? Magistrantūra, po kurios greičiausiai akademinis darbas arba kokia nors tarnyba valstybinėje sferoje, kur jo smegenys ir atsakomybės jausmas bus panaudoti geriausiai. kažkas man buvo sakęs, kad valstybinė tarnyba (ar bent jau aukščiausi jos ešelonai) yra fantastinė darbo vieta, nes tu visada turi daryti principingus sprendimus. Galbūt Adrianui toks darbas būtų tikęs. Aš tikrai neįsivaizdavau jo kaip žemiško ar beatodairiško žmogaus, nebent intelektine prasme. Jis nebuvo iš tų, kurių pavardės ar veidai ima mirgėti laikraščių puslapiuose.

Greičiausiai jau nuspėjate, kad vis nesiryžtu papasakoti to kito istorijos momento. Na gerai: Adrianas rašė norintis paprašyti mano leidimo draugauti su Veronika.

Taip, kodėl su ja ir kodėl tada. Ir dar – kam klausti? Tiesą sakant, jeigu gerai prisimenu – tiek, kiek tai apskritai įmanoma (be to, aš ir to laiško neišsaugojau), jis rašė, kad jiedu su Veronika jau draugauja ir kad anksčiau ar vėliau aš, be abejo, būčiau atkreipęs į tai dėmesį, tad vėliau jis pats apie tai pranešias. Taip pat, kadangi ši žinia man gali būti netikėta, jis tikėjosi, kad suprasiu ir priimsiu ją, priešingu atveju jis, gerbdamas mūsų draugystę, pervertintų savo veiksmus ir sprendimus. Ir galiausiai, kad Veronika pritarė minčiai parašyti šitą laišką – tiesą sakant, iš dalies tai buvusi jos mintis.

Kaip turbūt įsivaizduojate, man patiko ta vieta, kurioje jis išdėstė savo moralinius skrupulus, girdi, jeigu jis, mano manymu, pažeidęs kokį nors garbingą riteriškumo kodeksą ar dar geriau – kokį nors šiuolaikinės etikos principą, tai natūralu ir logiška, kad nustosias ją dulkinti. Jeigu tik jinais nevedžiojo jo už nosies, kaip manęs. Taip pat man patiko laiško veidmainiškumas, nes jo tikslas buvo ne tiesiog pranešti man tai, ką ir taip būčiau sužinojęs (kad ir po kurio laiko), bet informuoti, kokius Veronika padarė mainus: iškeitė mane į protingiausią mano draugą, dar daugiau – į vaikiną iš Kembridžo, kaip ir jos Brolis Džekas. Taip pat įspėti mane, kad jeigu aš ketinu pasimatyti su Adrianu, tai ji bus šalia, ir tuo ji pasiekė norimą efektą, nes aš nusprendžiau su Adrianu nebesusitikinėti. Gražiai padirbėta. Bet vėlgi turiu pabrėžti, kad tai mano dabartinis tų praėjusių įvykių vertinimas. Tikriausiai pasakius, dabartinis anuometinių įvykių vertinimo prisiminimas.

Vis dėlto, matyt, aš turiu išgyvenimo, savisaugos instinktą. Tegu Veronika jį vadino bailumu, bet aš – taikumu. Šiaip ar taip, kažkas pakuždėjo man nesikišti – bent jau ne dabar. Paėmiau pirmą po ranka pasitaikiusį atviruką – su Kabamuuju Kliftono tiltu – ir užrašiau tokius žodžius: „Atsakydamas į paties 21-os dienos epistolę, žemiau pasirašiusysis nuolankiai prašo priimti jo sveikinimus ir palinkėjimus, tuo patvirtindamas, jog neturi nieko prieš, seni!“ Kvaila, bet nedviprasmiška, ir tam kartui pakaks. Aš apsimesiu – ypač prieš save – kad man nė motais. Iš peties dirbsiu, neleisiu emocijoms imti viršaus, nesivedžiosiu nieko namo iš aludės, masturbuosiuosi tiek, kiek reikės ir kada reikės, ir būtinai gausiu tokio laipsnio diplomą, kurio esu vertas. Aš visa tai įvykdžiau (ir gavau aukščiausią antro laipsnio diplomą).

Po egzaminų pasilikau dar kelias savaites, susidėjau su kita kompanija, nuolat gėriau, parūkydavau žolės ir apie tai beveik nieko negalvojau. Tik įsivaizduodavau, kaip Veronika apie mane kalba Adrianui. („Jis atėmė man nekaltybę ir tuoj pat mane metė. Taigi iš tikrųjų jaučiausi kaip prievartaujama, supranti?“) Įsivaizduodavau, kaip jinais jam meilikauja, žaisdama

jo lūkesčiais. Kaip jau sakiau, nors akademiniai Adriano pasiekimai buvo dideli, patirties jam trūko. Štai iš kur tas savimi patenkintas jo laiško tonas – laiško, kurį dažnai skaitydavau norėdamas pakutenti savigailą. Kai galiausiai atsakiau į jį kaip dera, atsisakiau tų kvailų „epistoliarinių“ kalbos vingrybių. Kiek pamenu, parašiau jam maždaug tai, ką maniau apie jų bendrus moralės skrupulus. Taip pat patariau jam būti apdairiam, nes, mano įsitikinimu, Veronika kadaise yra patyrusi skriaudą. Paskui palinkėjau jam sėkmės, sudeginau jo laišką tuščiam židinyje (melodramatiška? – sutinku, bet tebus jaunystė man kaip švelninanti aplinkybė) ir nusprendžiau, kad dabar jie abu bus išnykę iš mano gyvenimo amžinai.

Ką aš turėjau galvoje rašydamas apie „skriaudą“? Tai buvo tik spėjimas, jokių tikrų įrodymų neturėjau. Tačiau kai tik prisimindavau tą nelemtą savaitgalį, suvokdavau, jog visa bėda buvo ne vien tai, kad gana naivus jaunuolis pasijuto nejaukiai atsidūręs snobiškoje ir labiau socialiai praktusioje šeimoje. Tai, be abejo, taip pat turėjo reikšmės. Tačiau aš pajutau kažkokį nusikalstamą ryšį tarp Veronikos ir jos nerangaus ir valdingo tėvo, kuris mane laikė neatitinkančiu standartų. Taip pat tarp Veronikos ir jos Brolio Džeko, kurio gyvenimą ir elgesį ji laikė neprilygstamu: jis buvo tarytum paskirtas teisėjas, kai ji viešai jo paklausė nuomonės apie mane – ir tas klausimas, kaskart jį prisimenant, skamba kaip vis labiau žeminantis – „Jis visai tikty, ar ne?“ O štai motina man anaipol neatrodė jokia Veronikos nusikaltimo bendrininkė ir neabejotinai matė ją tokią, kokia ji yra. Kokia proga ponija Ford įspėjo mane dėl savo dukters? Tiesiog rytą – pirmąjį mano atvykimo rytą – Veronika visiems paaiškino, jog aš mėgstu iš ryto pagulėti, ir dingo iš namų su tėvu ir broliu. Tarp mudviejų nebuvo įvykę jokio panašaus pokalbio, kuris būtų galėjęs pateisinti tą išsigalvojimą. Aš niekada rytais negulinėdavau. Ir net dabar to nedarau.

Kai rašiau Adrianui, ir pats gerai nesupratau, ką norėjau pasakyti ta „skriauda“. Ir, net nugyvenus didesnę gyvenimo dalį, man ne kažin kiek tepaaiškėjo. Mano uošvė (laimė, kad ji nedalyvauja šioje istorijoje) nebuvo apie mane itin geros nuomonės, tačiau bent jau to neslėpė, kaip ir vertindama bet ką kita. Kartą, mums aptarinėjant plačiai spaudoje ir televizijoje nuskambėjusį dar vieną vaiko tvirkinimo atvejį, ji pareiškė: „Manyčiau, kad mes visi esame tvirkinami.“ Ar aš įtariu, kad Veronika, dabartiniiais terminais kalbant, buvo „nederamo“ elgesio auka: geidulingi nuo alaus įkaitusio tėvo žvilgsniai jai maudantis vonioje ar einant miegoti, daugiau nei giminiški susiglaudimai su broliu? Ir kur aš galiu žinoti? Gal iš pradžių buvo kokia nors netekties akimirka, atstumta meilė, kai jos labiausiai reikėjo, koks nugirstas pokalbis, iš kurio vaikas kažką suprato? Ir vėlgi aš negaliu to žinoti. Neturiu jokių įrodymų – nei žodinių, nei faktinių. Bet aš prisimenu senuko Džo Hanto Adrianui pasakytus žodžius: išvadas apie psichinę būklę galima daryti iš poelgių. Tai taikytina istorijai – Henrikui VIII ir taip toliau. O asmeniniame gyvenime, manau, būna atvirkščiai: apie praeities poelgius galima spręsti iš dabartinės psichinės būklės.

Nė kiek neabejoju, kad mes visi patiriame vienokią ar kitokią skriaudą. Argi galėtų būti kitaip, nebent visi pasaulio tėvai, broliai, kaimynai, bendradarbiai būtų idealūs. Be to, yra dar vienas dalykas, nuo kurio taip daug priklauso – nelygu, kaip mes reaguojame į skriaudą: ar priimame ją, ar malšiname, ir kaip ji paveikia mūsų santykius su kitais. Kai kurie ją priima ir stengiasi

sušvelninti, kiti visą gyvenimą stengiasi padėti skriaudą patyrusiems ir pagaliau yra tokių, kurių didžiausias rūpestis yra bet kokia kaina neleisti daugiau niekam jų nuskriausti. Kaip tik jie yra patys negailestingiausi ir jų reikia saugotis.

Sakysit, kad tai – pamokslaujama tonu dėstomos nesąmonės norint save pateisinti. Kad aš su Veronika elgiausi kaip tipiškas nesubrendėlis ir kad mano išvadas galima apversti aukštyne kojom. Pavyzdžiui, „Kai mes išsiskyrėme, jinai su manim permiegojo“ lengvai gali išvirsti į „Kai ji su manim permiegojo, aš ją mečiau.“ Taip pat gal nuspręsite, kad Fordai buvo normali vidurinės klasės anglų šeima, kuriai aš įsižeidęs pripaišiau tariamas skriaudos teorijas; ir kad ponias Ford ne taktiškai išreiškė susirūpinimą manimi, bet neprideramai pavyduliavo savo pačios dukteriai. Gal net pasiūlysite man pritaikyti šią „teoriją“ sau pačiam ir paaiškinti, kokią skriaudą kadaise patyriau pats ir kokios galėjo būti jos pasekmės: pavyzdžiui, ar dėl jos esu mažiau patikimas ir ištikimas tiesai. Atvirai sakant, nesu tikras, ar galėčiau į tai atsakyti.

Aš nelaukiu, kad Adrianas man atrašytų, bet jis ir neatrašė. Noras susitikti vien su Kolinu ir Aleksu taip pat prapuolė. Kai mes, mūsų trijulė, buvom tapę ketvertu, argi įmanoma, kad vėl virstume trijule? Jeigu kitiems kyla ūpas burtis, gerai, pirmyn. Man rūpėjo gyventi savo paties gyvenimą. Tad aš taip ir padariau.

Kai kurie mano bendraamžiai savanoriais iškeliavo į Afriką mokyti vaikų ir lipdyti molio sienų. Aš nebuvo toks kilnus. Be to, tais laikais tarsi buvo savaimė aišku, kad padorus laipsnis anksčiau ar vėliau užtikrins padorį tarnybą. „Lai-i-i-ikas tarnauja man, tik man“, – tirolietiškai pritardamas Mikui Džageriui vienui vienas sukdavausi ratu po savo studentišką kambarį. Taigi, palikęs kitus rengtis darbui medicinos ir teisės sferoje bei ruoštis egzaminams į valstybinę tarnybą, aš pakėliau sparnus ir, nutūpęs Jungtinėse Valstijose, pusmetį klajojau iš vienos vietos į kitą. Dirbau padavėju, dažiau tvoras, prižiūrėjau sodus ir pristatinėjau automobilius iš vienos valstijos į kitą. Tais laikais, kai dar nebuvo mobiliųjų telefonų, skaipo, keliauninkai bendraudavo elementariu susisiekiimo būdu – atvirukais. Kitos priemonės – tarptautiniai pokalbiai, telegramos – buvo skirtos tik neatidėliotiniams atvejams. Taigi mano tėvai išlydėjo mane į nežinią ir naujais jų žinių apie mane biuleteniais sutrumpėjo iki „Taip, jis laimingai atvyko“ ar „Paskutinį kartą girdėjome jį buvus Oregone“, ar „Po poros savaičių laukiame jo sugrįžtant“. Netvirtinu, kad toks kelias buvo kuo nors geresnis, nebent padėjo sutvirtėti charakteriui. Tiesiog man tai galbūt padėjo atsitolinti nuo tėvų skleidžiamos panikos, amžino susirūpinimo, tolimos ateities oro prognozių, įspėjimų dėl potvynių, epidemijų ir žygeivius tykančių psichopatų.

Būdamas tenai sutikau merginą Aną. Ji buvo amerikietė, keliaujanti kaip ir aš. Mes, jos žodžiais tariant, susikukavome ir tris mėnesius praleidome kartu. Ji vilkėjo languotus marškinius, jos akys buvo pilkšvai žalios ir ji buvo draugiška. Mes greitai ir lengvai tapome meilužiais. Negalėjau patikėti savo laime nei tuo, kad tai yra taip paprasta: būti draugais ir sugulovais, kartu juoktis, gerti ir patraukti dėmelį kitą žolės, drauge pamatyti šiek tiek pasaulio, o paskui išsiskirti be kaltinimų ir kaltės. Lengvai sutiksi, lengvai paliksi, pasakė ji, taip

ir įvyko. Vėliau, mąstydamas apie praeitį, svarsčiau, ar širdies kertelėje nesijaučiau apstulbintas to lengvumo, ar nesivyčiau komplikacijų, įrodančių... ką? Gilumą, rimtumą? Nors, dievaži, gali būti sunku ir sudėtinga be jokio atperkančio gilumo ir rimtumo. Kur kas vėliau aš taip pat pastebėjau beklausiantį savęs, ar „Lengvai sutiksi, lengvai paliksi“ nebuvo tam tikras būdas rasti atsakymą į tam tikrą klausimą, kurio aš tuščiai ieškojau. Bet tai tarp kitko. Ana buvo mano istorijos dalis, bet ne šitos istorijos.

Kai tai atsitiko, mano tėvai norėjo mane surasti, bet nežinojo, kur ieškoti. Esant tikrai neatidėliotinam atvejui – motinai gulint mirties patale – Užsienio reikalų ministerija, manau, būtų susisiepusi su ambasada Vašingtone, ir toji būtų informavusi Amerikos pareigūnus, o šie kreipęsi į policijos pajėgas, prašydami visoje šalyje rasti smagų saulėje įdegusį anglą, šiek tiek labiau pasitikintį savimi nei tada, kai atvyko į šalį. Šiais laikais tereikia parašyti žinutę.

Kai sugrįžau namo, motina negrabiai priglaudė mane prie savo pudruoto skruosto, nusiuntė maudytis ir išvirė man pietus, kurie vis dar buvo vadinami „mano mėgstamiausiais“, ir aš priėmiau juos kaip tokius, kol kas neaiškindamas jai apie savo sumodernėjusio skonio receptorių. Paskui ji man padavė tuos kelis laiškus, kurie atėjo man nesant.

– Pirmiau atplėšk tuos du, – patarė.

Viršutiniame buvo trumpa žinutė iš Alekso. „Mielas Toni, – buvo rašoma jame. – Mirė Adrianas. Jis nusižudė. Aš skambinau tavo motinai ir ji pasakė, kad nežino, kur tu. Aleksas.“

– Šūdas, – pirmą kartą nusikeikiau tėvų akivaizdoje.

– Labai apgailestauju, sūnau. – Tėvo žodžiai atrodė ne visai tinkami. Aš žvilgtelėjau į jį ir nejučia pagalvojau, ar plikė nėra paveldima – ar ji negali būti paveldėta.

Po būdingos kolektyvinės pauzės, kuri kiekvienoje šeimoje būna skirtinga, motina paklausė:

– Manai, taip atsitiko todėl, kad jis buvo per daug protingas?

– Aš neturiu statistinių duomenų, kaip intelektas susijęs su savižudybe, – atsakiau.

– Taip, Toni, bet tu supranti, ką aš turiu galvoje.

– Ne, tiesą sakant, visiškai nesuprantu.

– Na gerai, pasakysiu kitaip: tu esi protingas vaikas, bet ne toks protingas, kad galėtum panašiai pasielgti.

Aš žiūrėjau į ją nieko negalvodamas. Klaidingai padrąsinta mano žvilgsnio, ji kalbėjo toliau:

– Bet kai esi labai protingas, tai, manau, kas nors gali išmušti tave iš vėžių, jeigu nepasisaugosi.

Nenorėdamas veltis į panašius teorinius samprotavimus, atplėšiau kitą Alekso laišką. Jame buvo rašoma, kad Adrianas tai padarė labai meistriškai ir paliko išsamų savo poelgio paaiškinimą. Susitikime pasikalbėti. Gal bare prie Čaringo Kryžkelės viešbučio? Paskambink man. Aleksas.

Išsikroviau daiktus, papasakojau kelionės įspūdžius, vėl susipažinau su tvarka ir kvapais, mažais namų malonumais ir didele jų nuobodybe. Bet mintimis vis grįždavau prie tų nuoširdžiai nekaltų mūsų pokalbių, nuolat vykusių po to, kai Robsonas pasikorė palėpėje, tada, kai mūsų savarankiški gyvenimai dar nebuvo prasidėję. Filosofiniu požiūriu mums atrodė

akivaizdu, kad savižudybė yra kiekvieno asmens teisė: logiškas poelgis susidūrus su nepagydoma liga ar senatve; herojiškas, susidūrus su kankinimais ar noru išgelbėti kitus nuo mirties; kerintis, kai esi apimtas įniršio dėl apviltos meilės (žr.: Didžioji Literatūra). Apgailėtinai niekingas Robsono poelgis netilpo nė į vieną iš šių kategorijų.

Nė į vieną iš jų netilpo nė Adrianas. Laiške, paliktame tyrėjui, jis paaiškino priežastį: kad gyvenimas yra dovana, kurios niekas neprašo; kad mąstančios asmenybės filosofinė pareiga yra ištyrinėti tiek gyvenimo prigimtį, tiek jo sąlygas; ir jeigu tas asmuo nusprendžia atsižadėti dovanos, kurios niekas neprašo, tai jo moralinė ir žmogiška pareiga yra ryžtis priimti šio sprendimo pasekmes. Gale buvo, galima sakyti, *quod erat demonstrandum*⁵. Adrianas prašė tyrėjo jo pareiškimą paviėšinti ir pareigūnas tuo pasirūpino.

- Kaip jis tai padarė? - ryžausi paklausti.

- Persipjovė venas vonioje.

- Dieve. Tai juk kaip... graikai, ar ne? Ar jie naudodavo nuodingąją maudą?

- Greičiau, sakyčiau, pavyzdgingieji romėnai. Jie pjaudavosi venas. O jis žinojo, kaip tai daryti. Reikia įpjauti įstrižai. Jeigu pjauni tiesiai, gali netekti sąmonės, o žaizda užsivers ir į ją pateks užkratas.

- Gal tada tiesiog paskęsi.

- Net jeigu ir taip - tai tik antroji vieta, - pasakė Aleksas. - O Adrianui reikėjo pirmos. - Jis sakė tiesą: pirmo laipsnio diplomas, pirmos klasės savižudybė.

Jis nusižudė bute, kuriame gyveno su dviem draugais magistrantais. Tiedu buvo išvažiuavę savaitgaliui, taigi Adrianas turėjo laiko pasiruošti. Jis parašė laišką tyrėjui, prismeigė prie durų raštelį: „Į VIDŲ NEITI, KVIESTI POLICIJĄ, ADRIANAS“, prisileido vonią, užrakino duris, persipjovė riešus karštame vandenyje ir mirtinai nukraujavo. Jį surado po pusantros dienos.

Aleksas parodė man iškarpą iš *Cambridge Evening News*. „Tragiška „daug žadančio“ jaunuolio mirtis“. Ko gero, tą antraštę jie laikė nuolat surinktą. Tyrėjo išvada buvo tokia: Adrianas Finas (22) nusižudė „sutrikus protui“. Prisimenu, kaip ta visuotinai priimta frazė mane įsiutino. Būčiau galėjęs prisiekti, kad Adriano protas buvo iš tų, kurie niekada nesutrinka. Tačiau teismo požiūriu, jeigu tu žudaisi, tai iš esmės esi išprotėjęs, bent jau tuo momentu, kai įvykdai tą aktą. Įstatymas, visuomenė ir religija - visi tvirtino, kad sveikas pilno proto žmogus negali nusižudyti. Gal tos instancijos baiminosi, kad savižudybės priežastys paneigs gyvenimo prigimtį ir vertę, kaip ją įtvirtino valstybė, mokanti tyrėjui algą? O jeigu tu vertinamas kaip laikinai išprotėjęs, tai tavo priežastys žudyti taip pat beprotiškos. Taigi abejoju, ar kas nors kreipė dėmesį į Adriano argumentus su nuorodomis į antikos ir dabarties filosofus apie tai, kad gyvenimo nutraukimo aktas yra aukščiau už niekingą neveiklumą ir pasidavimą viskam, kas tau gyvenime atsitinka.

Adrianas atsiprašė policininkų už sutrukdyimą ir padėkojo tyrėjui už jo pareiškimo paviėšinimą. Taip pat paprašė kūną kremuoti, o pelenus išbarstyti, nes greitas kūno sunaikinimas taip pat buvo aktyvus filosofo pasirinkimas, priimtinesnis nei gulėjimas aukštiekninkam žemėje, laukiant, kol natūraliai supūsi.

- Ar tu buvai? Laidotuvėse?

- Manęs nekviėtė. Ir Kolino ne. Tik šeima ir panašiai.

- Kokia mūsų nuomonė?

- Manau, kad tai šeimos reikalas.

- Aš ne apie tai. Kodėl jis taip padarė.

Aleksas gurkštelėjo alaus iš bokalo.

- Nors tu ką, negalėjau suprasti, ar tas sumautas reikalas yra siaubingai įspūdingas ar siaubingai nuostolingas.

- O dabar? Supranti?

- Gali būti ir taip, ir taip.

- Aš niekaip neįsikertu, - pasakiau, - ar tai baigtinis veiksmas - nesakau, kad egoistiškas, tiesiog liečiantis vien tik Adrianą - ar tame glūdi nepritarimas visiems aplinkiniams? Nepritarimas mums.

- Gali būti ir taip, ir taip.

- Liaukis kartojęs tą patį.

- Neįsivaizduoju, ką manė jo filosofijos dėstytojai. Ar jie jautė nors kokią atsakomybę. Šiaip ar anaip, jie juk lavino jo protą.

- Kada matei jį paskutinį kartą?

- Prieš kokius tris mėnesius iki to. Sėdėjo čia, kur dabar tu. Todėl ir pasiūliau šitą vietą.

- Vadinasi, važiavo į Čislherstą. Kaip jis atrodė?

- Linksmas. Patenkintas. Kaip visada, tik dar labiau. Kai atsisveikinome, pasakė, kad įsimylėjęs.

Ragana, pagalvojau. Jeigu pasaulyje yra moteris, kurią gali įsimylėti ir vis tiek manyti, kad gyvenimo verta atsisakyti, tai toji moteris yra Veronika.

- Ką jis apie ją pasakojo?

- Nieko. Žinai, koks jis buvo.

- Ar jis sakė, kad parašiau jam laišką ir pasiūliau susikišti jį į vieną vietą?

- Ne, bet tai manęs nestebina.

- Kas - tai, kad parašiau ar kad jis tau nepasakė?

- Na, ir viena, ir kita.

Aš niuktelėjau Aleksą, kad net alus išsipylė.

Namie, dar nespėjęs gerai apmąstyti to, ką išgirdau, turėjau atremti motinos klausimus.

- Ką sužinojai?

Papasakojau jai šį bei tą, kaip viskas įvyko.

- Vargšeliui policininkui buvo ne pyragai. Bet toks jų darbas. Gal jis turėjo bėdų su mergina?

Norėjau atsakyti: žinoma, jis draugavo su Veronika. Tačiau atsakiau tik tiek: „Aleksas sakė, kad jis buvo laimingas, kai jie paskutinį kartą matėsi.“

- Tai kam jis tai padarė?

Papasakojau jai trumpą trumpos versijos versiją, praleisdamas tiesiogiai su tuo susijusius filosofų vardus. Mėginau paaiškinti apie neprašytos dovanos atsisakymą, apie veikimo pranašumą prieš pasyvią būtį. Išklausiusi visa tai, motina palingavo galva.

- Matai, aš sakiau tiesą.

- Apie ką tu, mama?

- Jis iš tikrųjų buvo per daug protingas. Jeigu esi toks protingas, gali įtikinti save padaryti bet ką. Tiesiog palieki sveiką protą nuošalyje. Protas jį atpalaidavo, todėl jis taip ir padarė.

- Taip, mama.

- Ar tai viskas, ką gali pasakyti? Vadinasi, jam pritari?

Nutylėjau, kad neprarasčiau kantrybės.

Per kelias kitas dienas mintyse apėjau visus Adriano mirties kampus ir užkampius. Nors pats vargu ar galėjau tikėtis atsisveikinimo laiško, bet buvau nusivylęs dėl Kolino ir Alekso. Ir ką man dabar manyti apie Veroniką? Adrianas ją mylėjo ir vis dėlto nusižudė: kaip tai paaiškinti? Daugumai mūsų pirmoji meilė, net jeigu ji nelaiminga – galbūt būtent tada, kai ji nelaiminga, – teikia viltį, jog egzistuoja kažkas, kas įteisina, kas apgina gyvenimą. Ir nors vėlesni metai šį požiūrį gali keisti, ir kai kas visai jo atsižada, pirmoji meilė yra su niekuo nepalyginama, ar ne? Sutinkat?

Bet Adrianas su tuo nesutiko. Gal jeigu tai būtų buvusi kita moteris... o gal ir ne – Aleksas juk paliudijo, koks Adrianas buvo pakylėtas per paskutinį jų susitikimą. Ar per tuos kelis mėnesius atsitiko kas nors siaubinga? Bet jeigu būtų taip buvę, Adrianas nebūtų nutylėjęs. Jis buvo mūsų tiesos ieškotojas ir filosofas: tos priežastys, kurias jis paminėjo, buvo tikrosios jo priežastys.

Pamažu nustojau kaltinęs Veroniką už tai, kad nepajėgė išgelbėti Adriano, ir ėmiau jos gailėtis: džiūgavo sėkmingai išsimainiusi ir kas dabar? Ar man dera pareikšti jai užuojautą? Bet ji nepatikės mano nuoširdumu. Jeigu mėginsiu ją surasti, tai ji arba neatsilieps, arba taip viską susuks, kad aš visai nieko nebesusigaudysiu.

Ilgainiui vis dėlto ėmiau gaudytis. Tai yra suprasti Adriano motyvus, juos gerbti ir jais žavėtis. Jis buvo gilesnio proto ir griežtesnio būdo nei aš. Logiškai mąstė, o paskui elgėsi remdamasis logiška išvada. Tačiau daugelis iš mūsų, įtariu, daro priešingai: priima instinktyvų sprendimą, paskui kuria priežasčių infrastruktūrą jam pateisinti. O rezultatai pavadina sveiku protu. Ar aš maniau, kad Adriano poelgyje glūdėjo nepritarimas aplinkiniams? Ne. Bent jau, esu tikras, jis neturėjo to omenyje. Adrianas traukė žmones, bet niekada nesielgė taip, lyg siektų įgyti sekėjų. Jis tikėjo, kad mes pajėgūs kliautis savo protu. Ar jis „džiaugėsi gyvenimu“, kaip daro, ar bent stengiasi daryti, dauguma mūsų, ar jis išvis gyveno? Galbūt, o gal jautė kaltę ir graužėsi, kad jo poelgiai neatitinka įsitikinimų.

Bet niekas iš to, kas išvardyta, nepaneigia fakto, jog vis dėlto tai, kaip Aleksas sakė, siaubingas nuostolis.

Po metų Kolinai ir Aleksas pasiūlė susitikti. Per Adriano mirties metines visi trys susitikome Čaringo Kryžkelės viešbutyje išgerti, o paskui nuėjome papietauti į indų restoraną. Stengėmės atmintyje prikelti ir pagerbti savo draugą. Prisiminėme, kaip jis senokui Džo Hantui įrodė, kad šis nebetinka darbui, ir paaiškino Filui Diksonui apie Erosą ir Tanatą. Mes jau kūrėme praeities istorijas. Prisiminėme, kaip džiaugėmės sužinoję, kad Adrianas gavo stipendiją mokytis

Kembridže. Suvokėme, kad nors jis lankėsi visų mūsų namuose, nė vienas iš mūsų nebuvo pas jį, ir kad mes nežinome – ar išvis kada klausėme? – kuo užsiima jo tėvas. Viešbučio bare kėlėme už jį vyno taures, o baigiantis pietums – alaus bokalus. Išėję lauk plekšnojome vienas kitam per petį ir prisiekėme kasmet susitikti pažymėti jo mirties datas. Bet mūsų gyvenimai jau bėgo į skirtingas puses ir bendri prisiminimai apie Adrianą nepajėgė išlaikyti mūsų drauge. Galbūt tokią akivaizdžią mirtį buvo lengviau išbraukti iš atminties. Jo mirtis buvo labiau pamokoma nei „tragiška“, kaip savo įprastiniu stiliumi tvirtino Kembridžo laikraštis – tad gana greitai jis dingo mums iš akių, įsiurbtas laiko ir istorijos tėkmės.

Per tą laiką jau buvau išėjęs iš namų ir pradėjęs dirbti stažuotoju meno vadybos srityje. Tada sutikau Margaritą. Mes susituokėme ir po trejų metų gimė Suzana. Nusipirkome nedidelį namuką už didelį kreditą. Kasdien važinėjau į Londoną. Mano stažuotė virto ilga karjera. Gyvenimas bėgo. Vienas anglas yra pasakęs, kad santuoka yra ilgai trunkantis valgymas, kai pudingas paduodamas iš pradžių. Manau, kad tai gerokai per ciniškas apibūdinimas. Aš džiaugiausi savo vedybiniu gyvenimu, kuris – mano nelaimei – buvo gal pernelyg ramus, pernelyg taikus. Po dešimties metų Margarita pabėgo pas restorano savininką. Jis man nepatiko, juolab jo maistas, bet ar galėjo būti kitaip, kaip manot? Suzės globą pasidalinome perpus. Laimė, mūsų išsiskyrimas jos, regis, per daug nepaveikė ir, kaip dabar suprantu, aš niekada jai netaikiau savosios skriaudos teorijos.

Po skyrybų turėjau keletą romanų, bet nieko rimto. Visada papasakodavau Margaritai apie savo naują draugę. Tuo laiku tai buvo visiškai natūralus dalykas. Dabar kartais svarstau, ar tuo nenorėjau sukelti jai pavydo arba galbūt apsisaugoti, kad naujas ryšys nepasidarytų per daug rimtas. Be to, ištuštėjusiame savo gyvenime vis nusigriebdavau kokių idėjų, kurias vadinau „projektais“, kad įtikinamiau skambėtų. Nė viena iš jų nedavė jokių vaisių. Tiek to, tai nesvarbu, bent jau šiai mano istorijai.

Suzė užaugo ir žmonės pradėjo vadinti ją Suzana.

Kai jai sukako dvidešimt ketveri, aš palydėjau ją per metrikacijos įstaigos salę. Kenas yra gydytojas, dabar jie turi du vaikus – mergaitę ir berniuką. Nuotraukose, kurias nešiojuosi piniginiėje, jie visada mažesni negu yra. Tai, aš manau, normalu ir net „filosofiniu požiūriu akivaizdu“. Bet vis pagauni save kartojant: „Jie taip greitai auga, ar ne?“, nors iš tikrųjų galvoji: dabar man laikas bėga greičiau.

Antrasis Margaritos vyras pasirodė esąs ne toks jau taikus. Jis metė ją dėl labai į ją panašios, bet dešimčia lemtingųjų metų jaunesnės. Mudu gražiai bendraujame, susitinkame per šeimos šventes ir kartais kartu pietaujame. Kartą po kelių taurių ji pasidarė sentimentali ir pasiūlė man vėl būti kartu. Dar ne tokių dalykų pasitaiko, taip man paaiškino. Be abejo, pasitaiko, bet per tiek laiko aš jau buvau įsivedęs sau mielą tvarką ir džiaugiausi vienatve. Porą kartų tarėmės kartu praleisti atostogas, bet, manau, kiekvienas tikėjomės, kad viską suplanuos ir bilietus bei viešbučius užsakys kitas. Taigi iš to nieko neišėjo.

Dabar aš jau išėjęs į pensiją. Turiu nuosavą butą. Susitikinėju su keliais išgeriančiais bičiuliais ir palaikau ryšį su keliomis draugėmis – platonišką, žinoma. (Jos taip pat ne šitos istorijos

dalis.) Esu vietinės istorijos draugijos narys, nors tai, ką metalo detektoriai ištraukia į žemės paviršių, mane jaudina ne taip smarkiai kaip kitus. Prieš kažkiek laiko savanoriškai įsteigiau bibliotekėlę vietos ligoninėje. Einu per skyrius dalindamas, rinkdamas, siūlydamas knygas. Taip užsimirštu, be to, smagu daryti ką nors naudinga, taip pat sutinku naujų žmonių. Ligonijų, žinoma, taip pat ir mirštančių. Bent jau nepasiklysiu ligoninėje, kai ateis mano laikas.

Tai ir yra gyvenimas, ar ne? Šiek tiek pasiekimų ir šiek tiek nusivylimų. Man buvo įdomu, nors neapmaudausiu ir nesistebėsiu, jeigu kam pasirodys ne itin. Galbūt tam tikra prasme Adrianas žinojo, ką daro. Bet sakau tai ne todėl, kad savo gyvenime būčiau ką nors praleidęs.

Aš išlikau gyvas. „Jis liko gyvas ir galėjo viską papasakoti“, – juk taip sako žmonės, ar ne? Istorija nėra nugalėtojų melai, kaip aš kartą sklandžiai, bet neįtikinamai suformulavau senukui Džo Hantui. Dabar aš tai žinau. Tai veikia išgyvenusiujų prisiminimai, ir dauguma jų nėra nei nugalėtojai, nei pralaimėjusieji.

[1](#) Pasaulėžvalga. (Vok.)

[2](#) Audra ir veržimasis. (Vok.)

[3](#) Vyras ir moteris“ – pagarsėjęs 1966 m. prancūzų režisieriaus Claude'o Leloucho filmas.

[4](#) Štai! (Pranc.)

[5](#) Tai ir reikėjo įrodyti. (Lot.)